

bp Andrzej Franciszek Dziuba

ORCID 0000-0002-3845-53640 0000-0002-3845-5364

„Pamiętaj, abyś dzień święty święcił” (por. Wj 8,11). Przesłanie moralne kard. Stefana Wyszyńskiego, prymasa Polski

Dynamika Starego Przymierza, na przestrzeni historii zbawienia, przybierała różne formy. Za ich sprawą Jahwe pozwalał odczuć pielgrzymującemu ludowi swoją obecność. Nie zaprzestał troski o Naród Wybrany mimo jego zrad, fałszywych wyborów i zaniedbań, mimo bałwochwalstwa pojętego bardzo szeroko. Pan był wierny swojemu przymierz, mimo że było to tylko Przymierze Prawa.

Wyjątkowym wyrazem tych zbawczych relacji z ludem Starego Przymierza i zarazem darem były różne normy prawne, a zwłaszcza Dekalog – Dziesięć Słów z Góry Synaj. Przepisy moralne, sformułowane w sposób szczególnie wyraźny w Dekalogu (por. Wj 20,2-17; Pwt 5,6-21), przypominają zasadnicze wymagania, sygnalizowane przez sumienie ludzkie, i to z taką dokładnością i pewnością, na jaką nie zawsze i nie w tak wysokim stopniu potrafili się zdobyć starożytni filozofowie pogańscy. Ta synteza stała się z czasem – w zasadniczej części – także darem dla innych narodów. Warto zatem wracać do tego uniwersalnego przesłania i pochylić się nad jego poszczególnymi wskazaniem. Tym razem będzie to trzecie przykazanie Dekalogu.

1. Pamiętaj

Nakreślenie prawidłowego miejsca osoby Pana Boga w życiu chrześcijanina, jego stosunku do imienia Bożego, pozwala zastanowić się nad trzecim przykazaniem Dekalogu, które odnosi się do świętowania Dnia Pańskiego (por. Ap 1,10). Jest ono bowiem ostatnim przykazaniem Dekalogu odnoszącym się wprost do wierności wobec Pana Boga, który sam jest wierny (por. Wj 34,6;

Ps 119,90; Mdr 11,23-12, 2; Łk 1,50)¹. Dla chrześcijan wierność jest jednym z owoców Ducha Świętego (por. Ga 5,22)². Wybrzmiewa tutaj także zachęta: „Wytrwajcie w miłości mojej” (J 15,3). Dlatego też:

prawda o człowieku stworzonym na obraz Boga nie tylko wyznacza miejsce człowieka w całym porządku stworzenia, ale równocześnie mówi już o jego związku z porządkiem zbawienia w Chrystusie, który jest odwiecznym i współistotnym «obrazem Boga» (2 Kor 4 4): obrazem Ojca³.

W tym kontekście kardynał przypominał: „Sens i wartość życia ukazał nam Chrystus. Betlejem to przede wszystkim apoteoza życia ludzkiego w pełni życia Bożo-ludzkiego, które daje wolność i swobodę”⁴. Przecież Bóg „jest Ojcem człowieka i Twórcą życia ludzkiego”⁵.

Natomiast w swojej treści wierność próbuje połączyć dwie kamienne tablice, które otrzymał Mojżesz na Synaju (por. Wj 24,12; 31,18; 32,12; Pwt 4,13). To właśnie to przykazanie niczym spoiwo łączy ziemię z niebem, zaś pośrodku stawia człowieka, który w natłoku codziennych spraw i obowiązków nie może zapomnieć o Panu Bogu i niedzielnej mszy świętej, która jest najgłębszym darem w ofierze Syna Bożego⁶. Wierność Chrystusa nie może być oddzielona od wierności wobec Kościoła⁷.

Istnieje Kościół katolicki, społeczno-mistyczna organizacja, zwana Ciałem Chrystusowym, którego wszyscy jesteśmy członkami. Społeczność ta zbudowana jest [...] z miłości i łaski, na prawdzie ewangelicznej, mocą Krzyża Chrystusowego.

1 Por. LS, nr 77-89; DCE, nr 41; GeE, nr 118; DiM, nr 4; AL, nr 91.

2 Por. GeE, nr 15; DeV, nr 55; FT, nr 112; F. Mussner, *La Lettera ai Galati*, Brescia 1987, s. 576-582; W. Grudem, *Etica biblica. Un'introduzione al pensiero morale cristiano*, Roma 2022, s. 100-119.

3 Jan Paweł II, „Człowiek stworzony na obraz Boga”, w: *Katechezy Ojca Świętego Jana Pawła II: Bóg Ojciec*, Kraków-Ząbki 1999, nr 11; por. ChV, nr 154; R. Tremblay, *Voi, luce del mondo... La vita morale dei Cristiani: Dio fra gli uomini*, Bologna 2003, s. 73-77; R.E. Brown, *Giovanni. Commento al Vangelo spirituale*, Assisi 1999, s. 1449-1455.

4 S. Wyszynski, *Przy żłóbku dziecięstwa i wolności. Do młodzieży akademickiej podczas „opłatka”*, Warszawa, kościół św. Anny, 19.12.1968, w: KiPA 30, s. 201.

5 Tenże, *Po śladach Chrystusa-Lekarza. Do absolwentów medycyny*, Warszawa, kościół św. Anny, 7.06.1959, w: DZ 5, s. 409,

6 Por. DiM, nr 7; M. Chiodi, *Teologia morale fondamentale*, Brescia 2020, s. 213-238.

7 Por. RMis, nr 89.

Kościół ten nie umiera, a Chrystus o nim mówi, że «bramy piekielne nie zwyciężą go»⁸.

Zdaniem prymasa Polski:

Trzeba wyraźnie widzieć wielkość człowieczeństwa w Bogu Wcielonym, który ratuje nasze człowieczeństwo, żywiąc je swym Ciałem eucharystycznym. Właśnie dlatego przyzywamy na pomoc [...] Chrystusa eucharystycznego⁹. Eucharystia jako najwyższy sakramentalny wyraz komunii w Kościele, domaga się tego, by była sprawowana w kontekście spójności także zewnętrznych więzów komunii¹⁰.

Przykazanie to różni się także w swojej treści od innych przykazań Dekalogu. Siedem z dziesięciu przykazań rozpoczyna się od słowa „nie”, czyli stanowi jasny przekaz zakazujący jakiegoś działania¹¹, to zaś rozpoczyna się od słowa „pamiętaj” (Wj 20,8-11)¹². Na ten fakt zwraca uwagę także prymas Wyszyński w Pouczeniu pasterskim o świętowaniu niedzieli z 1950 roku, w którym napisał: „Żadnego spośród dziesięciorga przykazań nie wypowiedział Boski Prawodawca z takim naciskiem, jak to jedno właśnie: «Pamiętaj! Pamiętaj, abyś dzień święty święcił!» Tego «pamiętaj» nie ma przecież przy żadnym innym przykazaniu. [...] Ile mocy, ile grozy, ale zarazem ile ojcowskiej dobrotliwej przestrogi tkwi, w tym jednym «pamiętaj»”¹³.

To wypowiedziane przez Pana Boga słowo „pamiętaj” jest tak bardzo uwypuklone przez Prymasa Tysiąclecia, ponieważ zdaje on sobie sprawę z tego, co się dzieje w życiu człowieka, jeśli zapomina o świętowaniu Dnia Pańskiego. Jego zdanie dotyczące zerwania z obchodami świętowania niedzieli jest przedstawione w dalszej części pasterskiego pouczenia i stanowi ono poniekąd przestrożę:

«Pamiętaj!» – bo jeśli zapomnisz i poczniesz lekceważyć dzień Pana Boga, zerwiesz święte z Nim przymierze, przestaniesz być dzieckiem w rodzicielskim domu,

8 S. Wyszyński, *Kościół wyzwala z niewoli materii*. Podczas konsekracji kościoła św. Jakuba, Warszawa, 24.09.1960, w: DZ 6, s. 359.

9 Tenże, *Na trzeci rok Wielkiej Nowenny przed Tysiącleciem Chrześcijaństwa Polski*. List pasterski Prymasa Polski, Gniezno-Warszawa, IV 1959, w: KiPA 5, s. 185-186.

10 KKK 1325; por. EdE, nr 38.

11 Por. J. Zawitkowski, *Panie mój*, Łódź 1992, s. 33.

12 Por. tamże; LS, nr 71; ChV, nr 189.

13 S. Wyszyński, *Pouczenie pasterskie o świętowaniu niedzieli*, Gniezno, VI 1950, w: LPPP, s. 161.

*zejdziesz na drogę, która wiedzie na zatracenie. Więc na wszystko proszę, nie zapominaj – pamiętaj, abys dzień święty święcił!*¹⁴. Dlatego Kościół z Bożym przykazaniem «Pamiętaj, abys dzień święty święcił», łączy prawo człowieka do wypoczynku, do odmiany bytowania i warunków codziennej pracy¹⁵.

2. Odpoczynek szabatowy

Wyjaśnienie dotyczące ważności świętowania Dnia Pańskiego należy rozpocząć od stworzenia świata, kiedy to Pan Bóg po skończeniu swego dzieła odpoczywał (por. Rdz 2,1-3; Wj 20,11). To właśnie ten odpoczynek Pana Boga ma stanowić wzór dla chrześcijanina (por. por. Hbr 3,7-11) – taki sens ma odpoczynek sobotni przewidziany dla ludu Bożego (por. Hbr 4,9). Skoro Najwyższy odpoczywał, to człowiek także powinien zaprzestać swojej pracy. Takie przekonanie znajdujemy także w pasterskim nauczaniu kard. Wyszyńskiego, który posługując się obrazem codziennego świata, mówi: „Człowiek nie kura, aby nieustannie grzebał w ziemi”¹⁶. Chociaż ten przykład mógłby bardziej odnosić się do pracy rolnika, to prymas używa go, mając na myśli wszystkich wiernych, bo chce zwrócić uwagę, iż człowiek musi znaleźć czas na własny odpoczynek.

Zatem człowiek zachowujący Szabat naśladuje Stwórcę, który stworzyłszy niebo i ziemię, odpoczął. To przestrzeganie Szabatu jest znakiem pewnej relacji między Bogiem a synami Izraela (por. Wj 31,17; Rdz 2,2-3). Jeżeli więc Szabat uświęca, to dlatego, że sam został uświęcony (por. Ez 20,12). „Odpoczywać” znaczy zatem „odsłaniać obraz Boży” (por. Rdz 1,26-29; 9,6; Mdr 2,23; 1 Kor 11,7; Jk 3,9). Wynika z tego, że człowiek jest nie tylko istotą wolną, lecz także dzieckiem Bożym (por. Prz 17,6; Wj 22,21-23; Ps 68,6)¹⁷. Zdaniem kardynała „postęp Ewangelii w świecie oznacza postęp wolności i miłości społecznej. Niszczenie Ewangelii i jej ducha, zamykanie ust

14 Tamże.

15 Tenże, *W trosce o wspólne dobro...* Słowo ostrzegawcze Prymasa Polski w uroczystość Objawienia Pańskiego, Warszawa, bazylika archikatedralna, 6.01.1965, w: KiPA 19, s. 45-46.

16 Tenże, *Wezwanie do kapłanów na Wielki Post*, Popielec, 1960, w: LPPP s. 349. Por. ChV, nr 189.

17 Por. LS, nr 65, 71; FT, nr 61; CV, nr 45; GeE, nr 103; AL, nr 10-11, 63, 71, 112; E.M. Curtis, *Image of God*, w: *The Anchor Bible Dictionary*, t. 3, New York 1992, s. 389-391; C. Westermann, *Genesi*, Casale Monferrato 1989, s. 27-41.

ludziom głoszącym prawdę Bożą prowadzi do uwstecznienia społecznego i kulturalnego¹⁸.

Przecież każdy człowiek, w swej wolności, jest wezwany, „aby uczestniczył w prawdzie i miłości”, a tym samym, aby żył „w zjednoczeniu z Bogiem”¹⁹. Zatem odpoczynek jawi się jako udział w odpoczynku Stwórcy (por. Rdz 2,1-3).

W Starym Testamencie Bóg nakazuje Izraelitom świętowanie Szabatu, który polegał na przerwaniu codziennych prac, pozwalał człowiekowi odpocząć oraz sprzeciwiał się ubóstwianiu pieniądza (por. Ne 13,15-22; 2 Krn 36,21)²⁰.

Jednakże to prawo, ustanowione przez Stwórcę, nie zostało podyktowane tylko niezbędnym obowiązkiem zdobywania dla rodziny środków koniecznych do jej utrzymania. To jest coś więcej, to nakaz rozwoju naszych zdolności, nakaz naszej moralnej postawy i ładu duchowego²¹.

Oczywiście, im bardziej człowiek jest zasobny w dobra kulturalne, właściwości psychiczne, w zdolności i talent, tym większy ma obowiązek pracy, czyli rozwijania wartości, jakie w nim są. Obowiązek pracy to ratunek przed dekadencją i deformacją własnej osobowości²².

Praca oraz odpoczynek to także zabezpieczenie godności osoby ludzkiej²³ oraz jedność wiary i moralności²⁴. Od samego początku Izrael był zobowiązany święcić Szabat (por. Wj 20,8), to znaczy poświęcić Bogu jeden dzień odpoczynku bez względu na to, czy to czas orki czy żniwa (por. Wj 34,21). Było to zaprzestanie prac z motywów religijnych. Dzień odpoczynku zamykał tydzień, był dniem radości i kultycznych zebrań (por. Oz 2,13; Iz 1,18). Chociaż niedziela wyraźnie różni się od szabatu, po którym następuje chronologicznie co tydzień, to jednak dla chrześcijan zastępuje ona

18 S. Wyszyński, *Na uczczenie Matki Afrykańczyków*. Uroczystość ku czci błogosławionej Marii Teresy Ledóchowskiej, 15.05.1976, w: KiPA 54, s. 60.

19 DeV, nr 37.

20 Por. KKK 2042.

21 S. Wyszyński, *Wzajemna służba społeczna w narodzie polskim*. Uroczystość Królowej Polski, Jasna Góra, 3.05.1978, w: KiPA 60, s. 16-17.

22 Tenże, *Obowiązki i prawa ludzkiej pracy*. Dzień skupienia Instytutu Prymasowskiego, Choszczówka, 1.05.1971, w: KiPA 37, s. 10-11; por. tenże, *Wzajemna służba społeczna w narodzie polskim*. Uroczystość Królowej Polski, Jasna Góra, 3.05.1978, w: KiPA 60, s. 16-17.

23 Por. CA, nr 34; CHL, nr 43.

24 Por. VS, nr 88-89.

szabat z jego przepisami obrzędowymi²⁵. Jest ona pamiątką zmartwychwstania Pana Jezusa. Chrzęściananie w niedziele się gromadzą, aby sprawować Eucharystię (por. Dz 20,7; 1 Kor 16,2), aby zaczerpnąć mocy od „Zwycięzcy śmierci, piekła i szatana”²⁶.

Stare Przymierze nakazuje umożliwić odpoczynek robotnikom i zwierzętom (por. Wj 23,12). Do tego motywem dobroci czysto naturalnej były racje natury historycznej. Lud Starego Przymierza powinien sobie w ten sposób przypominać, że został uwolniony od ciężkich robót w Egipcie (por. Pwt 5,15). To było przecież „przymusowe wyznaczanie pracy i środków do życia”²⁷. Szabat nie polega jedynie na tym, żeby przerwać pracę, lecz żeby wychwalać radośnie Stwórcę i Odkupiciela. Szabat może być nazwany „rozkoszą”, bo ten, kto zachowuje szabat, „w Jahwe znajdzie kiedyś swoją rozkosz” (Iz 58,13-14). Szabat mógł wprowadzać w tajemnice Boga, lecz żeby można było utożsamić odpoczynek szabatowy z samym Bogiem, trzeba było poczekać na przyjście Chrystusa.

3. Dzień Pański

Sam Jezus nie zniósł prawa szabat, ale przypisał sobie władzę nad nim (por. Mk 2,18. 27; 3,4). Jezus przedstawia siebie jako „Pana Szabat” (Mt 12,8), bo urzeczywistnia On to, czego szabat był jedynie zapowiedzią: poprzez osobę Chrystusa odpoczynek oznacza uwolnienie dzieci Bożych (por. Mt 8,20; J 19,30)²⁸. Uczniowie Chrystusa początkowo przestrzegali prawa szabat, wykorzystując ten dzień do głoszenia Ewangelii. Lecz już w czasach apostołskich dniem kultu w chrześcijaństwie staje się pierwszy dzień tygodnia zwanym „dniem Pańskim, dniem zmartwychwstania Pańskiego, dniem łamania chleba” (por. Dz 20,7; 2,42; Ap 1,10) i przeznaczony na to, aby wspominać zmartwychwstanie Pana (por. Mk 6,1-8; Łk 24,1-11; J 20,1-15), zesłanie Ducha Świętego (por. Dz 2,1-13), a także uroczysty wjazd Jezusa do Jerozolimy (por. Mt 21,1-11; Mk 11,1-11; Łk 19,29-40), Jego objawienie się apostołom zebranym razem z Tomaszem (por. J 20,19-29). Te wielkie dzieła dokonują się

25 KKK 2175; por. KL, nr 106; ChV, nr 117.

26 S. Wyszyński, *Odezwa do studentów – pielgrzymów na Jasną Górę*, Warszawa, 3.05.1960, w: DZ 6, s. 196.

27 Tenże, *Socjalistyczna własność wspólna w ocenie „Rerum Novarum”*, AK 1931, t. 28, z. 5, s. 482-483. Por. LS, nr 68, 237; FT, nr 61; ChV, nr 189.

28 Por. DCE, nr 7, 19; R. Tremblay, *L'innalzamento del Figlio, fulcro della vita morale*, Roma 2001, s. 96-104; V. Battaglia, *Gesù crocifisso Figlio di Dio*, Roma 1991, s. 11-20.

od momentu, kiedy stajemy się „dzieckiem Boga, «odrodzonym z wody i Ducha Świętego»”²⁹, i życie nasze znaczone jest „postępem w mądrości i latach, w łasce u Boga i u ludzi” (por. Łk 2,40, Mt 2,23).

„Niedziela to «dzień Pański», dzień Boży, a nie dzień nasz – powiedział prymas w 1950 roku – w którym by nam wolno było robić, co chcemy i spędzać go wedle swego upodobania. Należyte ustosunkowanie się do tego dnia, tak ze strony jednostki, jak i całej społeczności wiernych, jest fundamentalnym kamieniem, na którym wznosi się i opiera ład Boży”. Jan Paweł II podkreśla, że „Dies Christi” to święto, które jest swoistym „zatrzymaniem i spojrzeniem na własne dokonania, uradowaniem się z wykonanego dzieła, z jego piękna. Jest czasem przeznaczonym na budowanie międzyludzkich więzi i «braterskiej wspólnoty»”³⁰. Bez niedzieli „życie chrześcijańskie pocznie zamierać i gasnąć, bo święcenie dnia Pańskiego jest jawnym wyznaniem wiary, jest owym oddaniem Bogu tego, co Bożego, czego domaga się Chrystus od swoich wyznawców (por. Mt 22,21; Mk 12,17; Łk 20,25)”³¹. Przecież „naród polski, ochrzczony w dzieciach swoich, tworząc własne dzieje ojczyste, stworzył również dzieje narodu chrześcijańskiego”³². Każda niedziela, dzień Pański (por. Ap 1,10; Dz 20,7; 1 Kor 16,2), staje się w ramach jednego tygodnia uroczystym obchodem zmartwychwstania Jezusa. Obchód ten przybiera charakter bardziej uroczysty, powtarza się doroczne święto Paschy, uroczystość w całym tego słowa znaczeniu (por. 1 Kor 5,8), rocznica śmierci i zmartwychwstania Pana (por. 1 Kor 5,7)³³.

To nauczanie Prymasa Tysiąclecia zawiera w sobie bardzo wiele treści dotyczących potrzeby świętowania niedzieli przez katolików. Na samym wstępie prymas przestrzega przed traktowaniem niedzieli wyłącznie jako dnia wolnego od zajęć czy pracy. Zaznacza, że nie jest to dzień, w którym człowiek ma prawo spędzić czas wedle swego upodobania, zapominając

29 S. Wyszyński, *List pasterski do rodziców katolickich na uroczystość Świętej Rodziny*, WAW 1976, nr 12, s. 358; por. EG, nr 5; LS, nr 98.

30 DD, nr 68.

31 S. Wyszyński, *Pouczenie pasterskie o świętowaniu niedzieli*, Gniezno, VI 1950, s. 161; por. DCE, nr 28; E. Bosetti, *Il Figlio e i figli di Dio. Etica filiale del Nuovo Testamento*, „Rivista di Teologia Morale” 2004, s. 227-245; H.U. von Balthasar, *Nove tesi sull'etica cristiana*, w: J. Ratzinger, H. Schürmann, H.U. von Balthasar, *Prospettive di morale cristiana. Sul problema del contenuto e del fondamento dell'ethos ctistiano*, Roma 1986, s. 65-68.

32 S. Wyszyński, *Rok Tysiąclecia Chrztu Polski w bazylice prymasowskiej*, Gniezno, 1.01.1966, w: DZ 16, s. 7.

33 Por. KL, nr 106; M. Bordoni, *La cristologia nell'orizzonte dello Spirito*, Brescia 1995, s. 59-65; E. Bianchi, *Qu'est-ce que le dimanche?*, „Recherches de Science Religieuse” 2005, s. 27-51.

o Bogu i oddaniu mu należyj czci. To nauczanie przypomni Kościół, wskazując na dzień łaski i powstrzymanie się od pracy:

Pomimo przymusu ekonomicznego władze publiczne powinny czuwać nad zapewnieniem obywatelom czasu przeznaczanego na odpoczynek i oddawanie czci Bogu. Pracodawcy mają analogiczny obowiązek względem swoich pracowników³⁴.

W drugim zdaniu kardynał podkreśla potrzebę ustosunkowania się do świętowania niedzieli. Daje człowiekowi możliwość wyboru, ale zaznacza, że to właśnie ten dzień stanowi fundament ładu moralnego, a jego odrzucenie skutkuje zanikiem życia Bożego i brakiem przejawów religijności w życiu człowieka. Jest to czas pomyślny, dzień zbawienia, dostępny już teraz dla wszystkich (por. 2 Kor 6,1-2). Jest to „dzisiaj” Boże, podczas którego każdy człowiek jest nawoływany do nawrócenia; jest rzeczą bardzo ważną słuchać pilnie głosu Boga (por. Hbr 3,7-4,11). Trzeba pamiętać, że „dogmaty i zasady moralności chrześcijańskiej są te same, ale strona psychiczna i wrażliwość religijna jest nieco odmienna. Kościół to szanuje, bo Kościół jest matką”³⁵. Patrząc na polską rzeczywistość prymas wskazywał: „Wiemy dobrze, że warunki te nie są łatwe. Są o wiele trudniejsze aniżeli warunki innych narodów katolickich, a jednak pomimo wszystko, Naród nasz dochował wierności Bogu, Krzyżowi, Ewangelii i Kościołowi świętemu”³⁶.

4. Stół Pański

To uczestnictwo w niedzielnej mszy świętej ma dla chrześcijanina ogromne znaczenie duchowe, bowiem jak powiada prymas: „jest życzeniem Kościoła, aby wierni jak najliczniej w niedzielę przystępowali do Stołu Pańskiego”³⁷, należąc „do jednego, świętego, katolickiego, apostołskiego Kościoła”³⁸. Papież Benedykt XVI przypominał w Kolonii:

34 KKK 2187.

35 S. Wyszyński, Żal mi tego ludu... Do wychowawców i nauczycieli. Trzeci dzień Modlitwy na Jasnej Górze, Jasna Góra, 28.06.1959, w: DZ 5, s. 290-291.

36 Tamże, s. 291

37 Tenże, *Pouczenie pasterskie o świętowaniu niedzieli*, dz. cyt., s. 164. Por. M. Kowalczyk, *W niedzielę i święta nakazane uczestniczyć we Mszy świętej i powstrzymać się od prac niekoniecznych*, „Apostoł Miłosierdzia Bożego” 2023, nr 2, s. 28-29.

38 S. Wyszyński, *Dla zasług świętego Wojciecha...*, Podczas uroczystości świętowejciechowych. Kazanie podczas Sumy odpustowej, Gniezno 24.04.1960, w: DZ 6, s. 169.

Odkrywajmy głębię bogactwa liturgii Kościoła i jej prawdziwą wielkość: nie urządzamy świata dla samych siebie, lecz przeciwnie, to żywy Bóg, On sam, przygotowuje dla nas święto. Kochając Eucharystię, odkrywajmy na nowo również sakrament pojednania, w którym miłosierna dobroć Boga zawsze pozwala nam rozpocząć życie od nowa³⁹.

To budowanie wspólnoty lokalnej Kościoła przez udział w niedzielnej mszy świętej⁴⁰. To wspomnienie tajemnic paschalnych, które celebruje się w Eucharystii, to święto zmartwychwstania Pana (por. Dz 20,7; 1 Kor 16,2; Ap 1,10)⁴¹. Jako pierwszy dzień tygodnia, kończącego się w sobotę, niedziela nadaje świętu chrześcijańskiemu zasadniczo nowy charakter. Jest to święto jedyne w swoim rodzaju; jego promieniowanie rzuca światło na cały rok, jego zaś bogactwo rozwija się w całym cyklu świąt zgrupowanych wokół Wielkanocy.

Przyjęcie Eucharystycznego Jezusa daje człowiekowi siłę do codziennego życia, bo jak powiedział prymas:

Bóg wstępujący do serc przedziwnie uświęca nie tylko tę jedną, najczcigodniejszą chwilę «złączenia», ale rozlewa blask niebiańskich światła na cały dzień niedzielny, a przezeń na cały tydzień. W aureoli niedzielnej Komunii Świętej wraca chrześcijanin w życie już nie sam, ale ze swoim Panem i Wodzem⁴².

To właśnie ta aureola miała zachęcać człowieka do naśladowania swojego Mistrza i dawać mu siły do pokonywania codziennych pokus (por. Mk 8,34; Łk 9,23; Mt 16,24), aby znów w przyszłą niedzielę mógł z czystym sercem przyjąć swojego Pana⁴³. „W Najświętszej Eucharystii zawiera się bowiem całe dobro duchowe Kościoła, to znaczy sam Chrystus, nasza Pascha i Chleb

39 Benedykt XVI, *Eucharystia musi być centrum waszego życia*. Msza św. na zakończenie Światowego Dnia Młodzieży, OR 2005, nr 10, s. 27.

40 Por. EdE, nr 38-46.

41 „Dlatego niedziela, dzień Jego zmartwychwstania, jest dla nas, którzy uwierzyliśmy w Chrystusa, dniem szczególnie świętym. W tym dniu gromadzimy się wszyscy wokół ołtarza, ażeby zaczerpnąć ze świętości Chrystusa i ażeby cały nasz tydzień uczynić świętym”. Jan Paweł II, *By nikt nie czuł się obcym we własnej Ojczyźnie*. Homilia podczas Mszy św. w Lubaczowie. „Pamiętaj, abyś dzień święty święcił”, OR 1991, numer specjalny, nr 6.

42 S. Wyszyński, *Pouczenie pasterskie o świętowaniu niedzieli*, dz. cyt., s. 164.

43 Por. KK, nr 40-44; DP, nr 9, 14-16; DCE, nr 6; VS, nr 19; GeE, nr 90; R. Tremblay, *Radicati e fondati nel Figlio. Contributi per una morale dfi tipo filiale*, Roma 1997, s. 125-140.

żywy, który przez swoje ożywione przez Ducha Świętego i ożywiające Ciała daje życie ludziom (DK 5)⁴⁴.

Owo upodabnianie się, do którego jesteśmy wszyscy przeznaczeni przez Boga od wieczności (por. Rz 8,29), rozpoczyna się w chrzcie (por. Rz 6,3), a ma się pogłębiać przez ustawiczne naśladowanie Jezusa (por. 1 Kor 11,1), przez dobrowolne łączenie się z Nim w cierpieniu, podczas którego ukazuje się w pełni potęga zmartwychwstania (por. 2 Kor 4,10-11; 13,4; Flp 3,10-11; 1 P 2,21)⁴⁵. Naśladować Chrystusa znaczy darzyć Go pełną wiarą opartą jedynie na Jego słowie, a nie na zewnętrznych znakach (por. J 4,35. 42), która przezwyłęża mądrość ludzką (por. J 6,2. 66-69). To pójście za Światłością świata, biorąc Ją za przewodniczkę (por. J 8,12), ku jednej owczarni jedyneę Pasterza (por. J 10,1-16). Nie można tutaj pominąć naśladowania apostołów (por. Dz 13,43; J 12,26)⁴⁶.

Sprawowanie kultu eucharystycznego jest możliwe tylko w Duchu Świętym, który sprawia, że można go spełniać w Jego mocach (por. J 4,10. 14. 23-24; 7,37-39). To jest staranie, aby nastęła „odnowa w duchu Bożym, Duchu Świętym, Duchu Miłości”⁴⁷. Kardynał mocno podkreśla wartości: „Cześć dla człowieka, obrona jedności i pokoju rodziny, miłość i służba Ojczyźnie, trwanie w jedności Ducha Świętego w Kościele Chrystusowym”⁴⁸. Ofiara Chrystusa pieczętuje Nowe Przymierze (por. Mk 10,45; 14,22-25) i daje pełny sens formom dawnego kultu (por. Hbr 10,1-18; Ps 40,7-9). On mógł ustanowić nowy kult także dlatego, że rzeczywiście zgładził grzechy świata i przekazał życie wieczne tym, którzy uczestniczą w Jego Ciele i Krwi (por. J 1,29; 6,51). On zapoczątkował podczas Ostatniej Wieczerzy ową ucztę ofiarną i kazał ją ponawiać (por. Łk 22,19-20)⁴⁹.

44 EdE, nr 1; por. KKK 1324.

45 Por. GeE, nr 92, 118; LF, nr 56; ChV, nr 128; W. Grudem, *Etica biblica...*, dz. cyt., s. 124-128.

46 Por. LS, nr 97; DCE, nr 6; EG, nr 5; ChV, nr 128; F.-X. Durrwell, *Il Padre. Dio nel suo mistero*, Roma 1998, s. 195-202; R. Tremblay, „Ma io vi dico...”. *L'agire eccellente, specifico della morale cristiana*, Bologna 2005, s. 33-40.

47 S. Wyszyński, *Prawdziwe drogi Boże*, 200. rocznica koronacji Matki Bożej, Miedniewice, 14.05.1967, w: KiPA 26, s. 274; por. FT, nr 83; DCE, nr 7; EG, nr 71-72; AL, nr 64, 289, 294.

48 S. Wyszyński, *Dla zasług świętego Wojciecha...*, dz. cyt., s. 170.

49 Por. AL, nr 318; SpS, nr 36; GeE, nr 129; R. Schnackenburg, *Il Vangelo di Giovanni*, t. 3, Brescia 1979, s. 78-83; F. Manzi, G.C. Pagazzi, *Il pastore dell'essere. Fenomenologia dello sguardo del Figlio*, Assisi 2001, s. 101-140; S. Légasse, *L'étendue de l'amour interhumain d'après le Nouveau Testament; limites et promesses*, „Revue Théologique de Louvain” 1977, s. 149-154.

5. Niedzielna msza święta

W swoim nauczaniu kard. Wyszyński zaznacza, że brak uczestnictwa w niedzielnej mszy świętej oraz nakazanych świętach jest grzechem ciężkim i „nie zastąpią tego żadne inne nabożeństwa publiczne czy prywatne, żadne modlitwy w domu, czy obcowanie z Bogiem na łonie przyrody”⁵⁰. W dalszej części pouczenia zaznaczony jest fakt troski Kościoła o to właśnie uczestnictwo⁵¹, z jednoczesnym wskazaniem: „jedynie chorzy lub tacy, którzy mimo najlepszych chęci, a nie z lenistwa lub opieszałości, nie mogą przybyć do kościoła, są wy tłumaczeni”⁵².

Powołując się na nakaz powstrzymywania się od prac niekoniecznych prymas wyjaśnia, że są osoby, które z tego nakazu są zwolnione, a wykonywana przez nie praca nie może być rozpatrywana w kategoriach grzechu uczynku braku szacunku do dnia świętego.

*Dozwolone są roboty potrzebne do utrzymania życia, jak przyrządzanie pokarmów, prace dla dobra publicznego, na przykład służba na kolei, posługi spełniane dla dobra bliźnich w szpitalach i przy chorych*⁵³.

*Wolno w okresie żniw, gdy deszcze zagrażają zbiorom, za zezwoleniem zwierzchności kościelnej – poza godzinami nabożeństw – zwozić zboże, by je uchronić od zniszczenia*⁵⁴.

Prymas wskazywał, że „trzeba przypominać również wysoką godność pracy ludzkiej, strać się humanizować życie, stosunki, współzycie w dziedzinie gospodarczej i zawodowej”⁵⁵.

Jeśli ktoś miałby wątpliwości, dlaczego takie, a nie inne prace można wykonywać, to w dalszej części prymas daje jasną i niepozostawiającą

50 S. Wyszyński, *Pouczenie pasterskie o świętowaniu niedzieli*, dz. cyt., s. 163.

51 „A jak Kościół pragnie, aby każdy miał sposobność uczestnictwa we Mszy świętej, widzimy stąd, że uwzględniając trudne warunki wojenne i szczupłą liczbę kapłanów, pozwala, by kapłani odprawiali w niedzielę po dwie, a czasem nawet po trzy Msze święte dla wygody parafian, byle tylko nikt nie był pozbawiony możliwości uczestnictwa w najświętszej Ofierze”, zob. tamże.

52 Tamże.

53 Por. EV, nr 32, 43; CHL, nr 53; tenże, „Kontemplujmy przykład Jezusa – Boskiego Samarytanina”, *Orędzie na Światowy Dzień Chorego* 2000, OR 1999, nr 9-10.

54 S. Wyszyński, *Pouczenie pasterskie o świętowaniu niedzieli*, dz. cyt., s. 162.

55 Tenże, *Jakiego wychowania pragniemy dla młodej Polski*, Bydgoszcz, kościół na Bielawkach, 11.06.1972, w: KiPA 40, s. 179.

wątpliwości odpowiedź: „Wolno tak postępować, bo Bóg nie chce, aby człowiek poniósł wszelką szkodę z powodu zachowywania przykazań”⁵⁶. Zawsze chodzi o harmonię chrześcijańskiego życia i właściwe rozeznanie oraz spełnianie naszych obowiązków wobec Boga i bliźnich⁵⁷. Przecież przykazania są „darem łaski, powierzonym człowiekowi tylko i wyłącznie dla jego dobra, aby strzec jego godności osobowej i prowadzić go do szczęścia”⁵⁸. W tym kontekście kardynał także przypominał: „Wolność religijna jest znakiem bezpieczeństwa i pokoju domowego”⁵⁹.

Omawiając wykroczenia przeciwko trzeciemu przykazaniu Dekalogu, prymas nie zapomina także o jeszcze jednym argumentie na rzecz powstrzymywania się od prac ciężkich i niekoniecznych. Powołując się na historię, przytacza przykład Francji, gdzie „zniesiono niedzielę” i wprowadzono dziesięciodniowy tydzień pracy. Szybko zorientowano się jednak, że to nie przynosi oczekiwanych efektów i powrócono do praktykowanego przez wieki siedmiodniowego układu tygodnia.

Dla prymasa niedzielny odpoczynek jest ważny, ponieważ „w niedzielę przemysł odpoczywa, rolnik nie wyjeżdża do pracy. Ale w tym dniu dokonuje się inna praca, niewidzialna dla oka. Myśl podnosi się do Stwórcy, zbliża się do tego, który jest początkiem i końcem, wiekuistym celem, do którego zdąża przez tę ziemię”⁶⁰. Poprzez dzieło stworzenia człowiek dociera do samego Stwórcy (por. Mdr 13,5). Ten, kto ma wiarę, powinien się pozbyć wszelkiej bojaźni, przyjdzie mu bowiem z pomocą Pan, który stworzył niebo i ziemię (por. Ps 121,12). Papież Benedykt XVI przypominał młodzieży: „To dobrze, że dziś w wielu kulturach niedziela jest dniem wolnym od pracy lub że wraz z sobotą stanowią tak zwany wolny «weekend». Ten wolny czas pozostaje jednak pusty, jeśli nie ma w nim Boga”⁶¹.

Jednak chrześcijanie powstrzymują się od pracy, żeby radośnie wspominać zmartwychwstanie Chrystusa (por. Mk 16,1-2). Od czasów apostoelskich chrześcijanie spożywali z radością ucztę eucharystyczną, dokonując łamania chleba we własnych domach (por. Dz 2,42. 46) na pamiątkę Wieczery

56 Tenże, *Pouczenie pasterskie o świętowaniu niedzieli*, dz. cyt., s. 162.

57 Por. Jan Paweł II, *Uwierzyć wszystkiemu, co mówi Jezus*, Homilia na Górze Błogosławieństw, Korazim, OR 2000, nr 5, s. 29-31.

58 Por. tenże, *Szczęśliwi, którzy strzegą przykazań*, Homilia podczas nabożeństwa czerwcowego, Elbląg, OR 1999, nr 8, s. 17-19; EV, nr 52; por. VS, nr 13, 72; KKK 2070.

59 S. Wyszyński, *600-lecie diecezji przemyskiej*, Przemyśl, 13.06.1976, w: KiPA 54, s. 153.

60 Tenże, *Pouczenie pasterskie o świętowaniu niedzieli*, dz. cyt., s. 162-163.

61 Benedykt XVI, *Eucharystia musi być centrum waszego życia*. Msza św. na zakończenie Światowego Dnia Młodzieży, 21.08.2005, s. 27; por. LS, nr 12.

Pańskiej (por. 1 Kor 11,20-34) sprawowanej co tydzień (por. Dz 20,7. 11; 27,35; Łk 24,30. 35). To dar prawdziwy, wychodzący z ust Boga (por. Pwt 8,3; Mt 4,4), Słowo (por. J 1,14; Wj 34,6), prawdziwy chleb, który z nieba zstąpił (por. Wj 16,4)⁶². Mając na względzie ten dar, prymas wskazywał: „Wy lepiej rozumiecie sens i wartość życia oraz doniosłość interwencji Boga w wasze życie osobiste”⁶³.

6. Radość

Wymieniając wykroczenia przeciw Bożemu przykazaniu, prymas przytacza jeszcze jedno, które na pierwszy rzut oka nie jest niczym złym, a można by wręcz powiedzieć, że jest pożądanym zachowaniem podczas dnia świątecznego. Tym zachowaniem jest znalezienie czasu dla siebie, dla swojej przyjemności. To może niekiedy sprowadzać człowieka jedynie do wymiaru horyzontalnego⁶⁴. W planach Bożych każdy byt ma swój czas (por. Mt 8,29; 26,28; J 7,6), czas dla niego wyznaczony (por. Łk 4,13). Chrystus „wyzwolił naszą wolność spod władzy pożądania. [...] człowiek, który nawet zgrzeszył, zawsze może otrzymać przebaczenie i cieszyć się obecnością Ducha Świętego”⁶⁵. Przecież „człowiek traci swą osobistą suwerenność już wtedy, gdy jest wewnętrznie rozłożony, gdy jest rozkład religijny, moralny, rodzinny, obyczajowy”⁶⁶.

Zwłaszcza młody człowiek, który jest utrudzony całotygodniowym czasem pracy, w dzień wolny pragnie odpocząć, wykorzystać czas na przyjemność i zabawę. Rodzina ma także prawo do godziwej rozrywki, która służy jej wartościom⁶⁷. Prymas wskazywał, że „trzeba otoczyć szacunkiem i czcią życie zarówno własne, jak i braci naszych, wierząc, że to są dzieci Boga żywego, a nie nasze [...]. Wszak życie jest jedno, a dróg do pomyślności

62 Por. KL, nr 106; ChV, nr 236, 292, 296; AL, nr 91, 185-186, 289; GeE, nr 118, 135; DCE, nr 20, 28, 32; VS, nr 21; E. Bosetti, *Il Figlio...*, dz. cyt., s. 234-239; H.U. von Balthasar, *Spiritus Creator. Saggi teologici*, t. 3, Brescia 1972, s. 142-148; V. Battaglia, dz. cyt., s. 11-20.

63 S. Wyszyński, *Przy żłóbku dzieciństwa i wolności*. Do młodości akademickiej podczas „opłatka”, Warszawa, kościół św. Anny, 19.12.1968, s. 201. Por. LS, nr 99.

64 Por. RMis, nr 8.

65 VS, nr 103; ChV, nr 25.

66 S. Wyszyński, *Opłatek Towarzystwa Przyjaciół KUL*, Warszawa, 28.12.1980, w: KiPA 66, s. 162.

67 Por. FC, nr 46.

doczesnej wiele”⁶⁸. Natomiast dobrze pojęty sport kształtuje wiele cnót oraz osobowość człowieka: lojalność, wytrwałość, przyjaźń, wspólnotę, solidarność⁶⁹. W takim zachowaniu nie ma nic złego, a „Kościół święty nie jest bynajmniej wrogiem ani rozlicznych sportów, ani jakiejkolwiek godziwej rozrywki. Chętnie je widzi i rozumie ich wartości oraz znaczenie dla zdrowia ciała i duszy. Wie też, iż należy się – zwłaszcza młodym – od czasu do czasu jakaś zabawa, byle niegorsząca zabawa”⁷⁰.

Problem natomiast pojawia się w momencie, kiedy tych zabaw jest zbyt wiele (por. Iz 22,13; Mdr 14,28), kiedy „niedziela jest wyłącznie im poświęcona, gdy trwają one do późnej nocy, a często do białego dnia, wtedy dzień Pański przestaje być dniem wytchnienia, a przynosi tym większe zmęczenie oraz utratę sił i zdrowia”⁷¹. Trzeba pamiętać, że „zdrowie człowieka postrzegane zgodnie z [jego] integralną wizją, staje się [...] jednym ze składników życia, daje mu siły do służby innym oraz otwiera go na przyjęcie zbawienia”⁷². W tym kontekście prymas przypominał:

A Wy dobrze wiecie, ile można uczynić ofiar, owocnych dla naszego dobra osobistego, rodzinnego i społecznego! [...] wstrzemięźliwość od napojów alkoholowych i palenia, ograniczenia zbędnych wydatków dla osobistych przyjemności, powstrzymanie się od nałogów i złych skłonności, nieraz tak kosztownych, rujnujących zdrowie i budżet rodzin”⁷³.

7. Zaproszenie

Radość chrześcijan powinna być owocem Ducha Świętego (por. Ga 5,22) i ich cechą charakterystyczną (por. Rz 16,17)⁷⁴. Kardynał wskazywał, że

68 S. Wyszyński, *Zwycięski Wódz Życia króluje żywy*. List pasterski na Wielkanoc 1957, 21.04.1957, w: DZ 3, s. 194.

69 Por. Jan Paweł II, *Rachunek sumienia dla sportu*. Msza św. na stadionie olimpijskim w Rzymie, OR 2001, nr 1, s. 20-21.

70 S. Wyszyński, *Pouczenie pasterskie o świętowaniu niedzieli*, dz. cyt., s. 162.

71 Tamże.

72 Jan Paweł II, „*Kontemplujmy przykład Jezusa – Boskiego Samarytanina*”, Orędzie na Światowy Dzień Chorego 2000, nr 13-14; por. CA, nr 36.

73 S. Wyszyński, *Zaproszenie do modlitwy w soboty Królowej Polski*. List pasterski w uroczystość Mastki Bożej Jasnogórskiej, 26.08.1961, w: DZ 7, s. 375.

74 Por. GeE, nr 15; EG nr 217-221; FT, nr 112; ChV, nr 118, 156; F. Mussner, *La Lettera ai Galati*, dz. cyt., s. 578-582; A. Fumagalli, F. Manzi, *Attirerò tutti a me. Ermeneutica biblica ed etica cristiana*, Bologna 2005, s. 315-318.

„o tę odnowę zabiegamy i dzisiaj, ale musi to być odnowa w duchu Bożym, Duchu Świętym, Duchu Miłości [...] musi przeniknąć wszystkie nasze codzienne sprawy, życie osobiste, rodzinne, domowe, społeczne, zawodowe, gospodarcze, narodowe i polityczne. Całe nasze życie ma być wypełnione duchem miłości Bożej. Dopiero wtedy nastąpi prawdziwa odnowa oblicza ziemi”⁷⁵. Nie chodzi tutaj o jakiś entuzjazm (por. Mk 4,16), lecz o radość duchową wiernych, którzy dzięki swej radosnej hojności (por. 2 Kor 8,2; 9,7), doskonałości moralnej (por. 2 Kor 13,9), jedności społecznej (por. Flp 2,2), uległości (por. Hbr 13,17) i wierności prawdzie (por. 2 J 4; 3 J 2-3) są już i będą także w dniu Pańskim radością Kościoła (por. 1 Tm 2,10-11)⁷⁶. Dla prymasa niewłaściwe obchodzenie dnia świątecznego jest niepokojące jeszcze z kilku względów.

Pierwszym z nich jest fakt, że człowiek zapomina o Bogu, zapomina o Tym, który ten dzień ustanowił. „Bóg nakazał Izraelowi, aby każdy siódmy dzień był dniem odpoczynku, szabatem (Rdz 2,2-3; Wj 16,23; 20,10)”⁷⁷. Bycie w obecność Pana (por. Pwt 16,11-15; Kpł 23,40) powinno napełniać radością (por. Ps 118; 122; 126). Jest naturalnym dążeniem, jest pragnieniem dogłębnego wyznania wiary (por. Ps 106; Neh 9,5-37; Dn 9,4-19). Zawsze chodzi o spotkanie z Bogiem żywym (por. Wj 19,17). Przecież:

[...] przykład największej miłości dał Jezus Chrystus. Nie jest on więc dla Narodu, dla obywateli, dla rodzin, szkodnikiem – jest Nauczycielem, Nauczycielem miłości Boga i ludzi, Nauczycielem ducha ofiary, poświęcenia i służby. Taka właśnie religia i Kościół. Sprawujący takie posłannictwo, nie jest szkodnikiem i zasługuje na zaufanie. Oczekujemy więc, aby to zaufanie wzrosło w naszej Ojczyźnie”⁷⁸.

Katolik, który przestaje uczęszczać na mszę świętą, przestaje się karmić Ciałem Pana Jezusa i traci kontakt ze Słowem Bożym, czyli traci łączność z „rzeczami”, które są drogowskazem codziennego życia i „paliwem napędowym” potrzebnym do kroczenia po tej drodze. Wszystko mamy czynić „według wzoru Chrystus, który dał duszę za braci i wydał

75 S. Wyszyński, *Prawdziwe drogi Boże...*, dz. cyt., s. 274.

76 Por. EG, nr 13, 271; ChV, nr 167; AL, nr 110; F.-X., Durrwell, *Lo Spirito Santo alla luce del mistero pasquale*, Roma 1985, s. 51-59; H.W. Attridge, *La Lettera agli Ebrei*, Città del Vaticano 1999, s. 416-423; R. Tremblay, *Radicati e fondati...*, dz. cyt., s. 36-42.

77 LS, nr 71; ChV, nr 189.

78 S. Wyszyński, Wizyta arcybiskupa Poggi w Polsce podczas nabożeństwa w intencji Ojca Świętego, Gniezno, 2.03.1975, w: KiPA 49, s. 160.

siebie samego na święta ofiarę”⁷⁹. To jest zaniechanie udziału w „Wieczerzy Pańskiej” (por. Mt 26,26-27; Mk 14,22-23; 1 Kor 11,24; Łk 22,19). Młody człowiek tracący kontakt z *sacrum* jest bardziej podatny na różnego rodzaju pokusy sprzeciwiające się moralności. Tracona aksjologia, którą proponuje kultura, skupia się na fakcie, że Jezus Chrystus jest Boskim Prawodawcą⁸⁰.

Utrata sił i zdrowia związana z nieprawidłowym świętowaniem dnia Pańskiego, to nie jedyna niepożądana konsekwencja, na którą jest narażona młodzież, i o której wspomina kardynał. „Ale niestety i pijaństwo, i rozpusta, i przekleństwa, i kłótnie, a niejednokrotnie zabójstwa – oto smutne skutki błędnego wypaczania odpoczynku niedzielnego”⁸¹. Mając na względzie zwłaszcza alkoholizm, prymas mówił: „Wzywamy was do krucjaty o trzeźwość waszych rodzin, ażeby tę plagę straszliwą, tę manię potworną, tę rozwiążność pijacką opanować, bo jeśli naród jest w walce o najszlachetniejsze ideały, musi być trzeźwy”⁸².

A patrząc społecznie, doda jeszcze: „A Wy dobrze wiecie, ile możecie uczynić ofiar, owocnych dla naszego dobra osobistego, rodzinnego i społecznego! [...] wstrzeźmliwość od napojów alkoholowych i palenia, [...] powstrzymanie się od nałogów i złych skłonności, nieraz tak kosztownych, rujnujących zdrowie i budżet rodzin”⁸³. A Jan Paweł II dodał: „Nie dajcie się zniewolić! Nie dajcie się uwieść ułudom szczęścia, za które musielibyście

79 Tenże, *Dobry pasterz – daje...* Kazanie w czasie Sumy w uroczystość św. Wojciecha, Gniezno, 24.04.1963, w: DZ 10, s. 403.

80 Por. EG, nr 13; AL, nr 185, 318; VS, nr 2, 6, 12, 21, 23.

81 S. Wyszyński, *Pouczenie pasterskie o świętowaniu niedzieli*, dz. cyt., s. 162-163. Por. tenże, *List do Kapłanów w sprawie wzmożenia kościelnej działalności trzeźwościowej*, 8.12.1979, w: LPPPiE, s. 146-151. „Ale wystarczy zwrócić uwagę na jeden z nich – alkoholizm. Wszak o tym mówi się już dziś coraz częściej jako o klęsce wychowawczej, społecznej, gospodarczej i narodowej. Przez nienasycone gardło ludzi nietrzeźwych przepłyne całe szczęście rodzinne i małżeńskie, cały dorobek ciężkiej pracy gospodarczej, a nawet cała pomyślność Narodu. Cóż dopiero, gdy nietrzeźwość umieści się w ognisku domowym! Wtedy staje się ono istnym piekłem, miejscem ciągłej przemocy ludzi niepczytalnych, lęku zatrwożonych dzieci i kobiet. Jeżeli dołączy się do tego nietrzeźwość kobiet – wtedy niedola rodziny nie da się opisać i opanować”, zob. tenże, *Ratujmy życie w rodzinie*. Słowo Prymasa Polski na XXXIV Tydzień Miłosierdzia, Warszawa, 26.07.1978, w: KiPA 60, s. 264.

82 Tenże, *Przemówienie do kobiet polskich na Jasnej Górze*, Jasna Góra, 15.09.1957, w: DZ 5, s. 428-429.

83 Tenże, *Zaproszenie do modlitwy w soboty Królowej Polski*, dz. cyt., s. 375.

zapłacić zbyt wielką cenę, nieuleczalnych często zranień lub nawet złamanego życia”⁸⁴.

8. Pobożność niedzielna

Świąteczny czas nie jest tylko związany z uczestnictwem we mszy świętej, bo jak powiada prymas, „Cały dzień niedzielny jest przecież dniem Pańskim, na którym Stworzyciel położył swoją rękę. Hojniejszy w tym dniu jest Dawca łask, toteż korzystać należy z każdej godziny tego błogosławionego dnia, by wzmocnić święte węzły łączące nas z Bogiem”⁸⁵. W wewnętrznych relacjach, także rodzinnych, wybrzmiewa zachęta, „abyśmy przestali mówić o nienawiści i walce, a zaczęli mówić o miłości i pokoju. [...] Dopiero bowiem za cenę obrony wolności człowieka, jego praw do prawdy, sprawiedliwości, miłości, szacunku i pokoju, zapanuje na ziemi pokój Boży, którego świat dać nie może”⁸⁶.

Zdaniem prymasa prawdziwy, kochający Pana Boga katolik nie ogranicza się tylko do niedzielnej mszy świętej, którą można by porównać z „odrabianiem pańszczyzny – przymusem” – idę do kościoła, bo tak nakazuje prawo Boże, bo nie chcę mieć grzechu ciężkiego⁸⁷. Ten prawdziwie kochający Boga katolik uczestniczy w innych formach pobożności, np. „nieszpory, godzina święta, nabożeństwo różańcowe, adoracje itp.”⁸⁸. Prymas zachęcał: „Specjalnie dla dzieci organizujcie w świątyniach, w dni powszednie, Drogę Krzyżową lub Gorzkie Żale. Zobaczycie, jak Wam będą wdzięczne. To będzie najlepsza dla nich katechizacja wielkopostna”⁸⁹. Chodzi wręcz o swoje pojętą „geografię modlitwy”⁹⁰. Ostatecznie jednak wszystkie te formy pobożności ukierunkowane są na Eucharystię, która jest ich szczytem⁹¹.

Pobożność jest potrzebna każdemu chrześcijaninowi (por. Tt 2,12; 2 P 1,6-7). Dzięki niej sprawujemy kult miły Bogu we czci i w bojaźni (por.

84 Jan Paweł II, *Tylko czyste serce może w pełni miłować Boga*. Homilia podczas Mszy św. w Sandomierzu, OR 1999, nr 8.

85 S. Wyszyński, *Pouczenie pasterskie o świętowaniu niedzieli*, dz. cyt., s. 164.

86 Tenże, *Milenijne gody Świętego Kościoła łomżyńskiego*, Łomża, 7.09.1966, w: DZ 17, s. 359.

87 Tenże, *Zachęta dla duchowieństwa i wiernych na Wielki Post*, Gniezno – Warszawa, II 1952, LPPP, s. 225-226.

88 Tenże, *Pouczenie pasterskie o świętowaniu niedzieli*, dz. cyt., s. 164.

89 Tenże, *Wezwanie do kapłanów na Wielki Post*, Warszawa, Popielec 1960, s. 351.

90 Por. Jan Paweł II, *Przekroczyć próg nadziei*, Lublin 1995, s. 37-39.

91 Por. FC, nr 61.

Hbr 12,28). Jest ona także źródłem sił potrzebnych do znoszenia prześladowań, będących częścią cierpień, czego przykładem jest miłość Chrystusa (por. 2 Tm 3,10-11). Właściwie pojęta pobożność jest ostatecznie synonimem życia chrześcijańskiego ze wszystkimi jego wymaganiami (por. 1 Tm 6,3; Tt 1,12), aby odpowiedzieć na miłość Temu, który „sam jest Święty” (Ap 15,4). Modlitwa powinna być wołaniem o miłosierdzie wobec wielorakiego zła, jakie ciąży nad ludzkością i jakie jej zagraża⁹². Prymas wskazywał:

W czasach tak groźnego spadku ceny życia ludzkiego, zaniku szacunku dla człowieka, trzeba wyraźnie widzieć wielkość człowieczeństwa w Bogu Wcielonym, który ratuje nasze człowieczeństwo, żywiąc je swym Ciałem eucharystycznym. Właśnie dlatego przyzywamy na pomoc [...] Chrystusa eucharystycznego⁹³.

Chociaż w dalszej części pouczenia Prymas zaznacza, że nieuczestniczenie w nabożeństwach nie jest grzechem, to jednak zachęca do nich zwłaszcza osoby mieszkające w niedużej odległości od kościoła⁹⁴. To właśnie w tych formach kardynał upatrywał okazji do pogłębienia wiary, zwłaszcza młodzieży. „Ta młoda awangarda radosnej przyszłości zawsze wybiera chętnie światło, prawdę, moc trwania, wolę życia. Jest więc naturalnym niejako sprzymierzeńcem Chrystusa – Zwycięzcy śmierci, piekła i Szatana⁹⁵.”

9. Pobożność rodzinna

Prymas jako duchowy Ojciec Narodu czuł potrzebę zwrócenia uwagi rodzicom na pobożność jako źródło wychowania religijnego, a tym samym moralnego dzieci i młodzieży⁹⁶. „Rodzina katolicka jest, bowiem donio-

92 Por. LS, nr 74; DiM, nr 15; S. Panimolle, *Lettura pastorale del Vangelo*, t. 3, Bologna 1984, s. 312-319; C. Spicq, *L'Épître aux Hébreux*, t. 2, Paris 1953, s. 408-414; K.H. Schelkle, *Le lettere di Pietro. La Lettera ai Giuda*, Brescia 1981, s. 298-306; W. Grudem, *Etica biblica...*, dz. cyt., s. 63-67.

93 S. Wyszyński, *Na trzeci rok Wielkiej Nowenny przed Tysiącleciem Chrześcijaństwa Polski*. List pasterski Prymasa Polski, Gniezno-Warszawa, 4.1959, s. 185.

94 Tenże, *Pouczenie pasterskie o świętowaniu niedzieli*, dz. cyt., s. 164.

95 Tenże, *Odezwa do studentów – pielgrzymów na Jasną Górę*, Warszawa, 3.05.1960, w: DZ 6, s. 196.

96 „Rodzina jest podmiotem bardziej niż jakakolwiek społeczność. Jest podmiotem bardziej niż naród, niż państwo, niż społeczeństwo – nie mówiąc już o różnych formach międzynarodowych organizacji. Wszystkie te społeczności, zwłaszcza naród, o tyle mają własną

ślą komórką życia Kościoła; musi więc być zdrową i przykłądną, musi być szkołą wychowania chrześcijańskiego, a nawet cnót religijnych, moralnych, społecznych, zawodowych, narodowych i obywatelskich⁹⁷. To Duch-Pocieszyciel, przebywając w głębi nas samych, sprawia, że wołamy: Abba! Ojczy! (Ga 4,7), nie jesteśmy już sługami, ale przyjaciółmi (por. J 15,15) i synami (por. Ga 4,6)⁹⁸. „O tę odnowę zabiegamy i dzisiaj, ale musi to być odnowa w Duchu Bożym, Duch Święty, Duch Miłości”⁹⁹. Oto dzieło, które urzeczywistnia Pocieszyciel, przypominając chrześcijanom pouczenia Jezusa (por. J 14,26; 16,13-15) i broniąc Jego sprawy przed światem, który Go prześladuje (por. J 16,8-11). Wszyscy stajemy się teraz podatni na apel Ojca (por. J 6,45). Taka jest skuteczność namaszczenia serca chrześcijanina (por. 1 J 2,20. 27)¹⁰⁰. Będąc prawdziwym Wychowawcą, jest Bóg absolutnie niewidzialny, lecz obecny we wnętrzu człowieka.

Pobożność jako dar Boży (por. 1 Tm 6,6; 2 P 1,3) ma jednak za przedmiot ostateczne zbawienie człowieka (por. Tt 2,12-13). Dla prymasa uczestnictwo w nieszpórach pogłębia znajomość Pisma Świętego¹⁰¹, nabożeństwa różańcowe zwracają uwagę ku Maryi, ale także, ku jej Synowi¹⁰². Zdaniem prymasa rodzinna modlitwa wieczorna, podczas której rodzice wspólnie z dziećmi odmawiają chociaż jeden dziesiątek różańca, jest najlepszą katechizacją¹⁰³. Innym razem powie, iż:

podmiotowość, o ile otrzymują ją od ludzkich osób, a także od ich rodzin”, zob. LdR, nr 15.

97 S. Wyszyński, *Człowiek we wspólnocie Kościoła odpowiedzialny za Kościół Chrystusowy*, Wezwanie Prymasa Polski na Wielki Post do odnowy duchowej naszego życia w uroczystość Matki Bożej Gromnicznej, Gniezno-Warszawa, 2.02.1978, w: KiPA 59, s. 53.

98 Por. ChV, nr 153; LF, nr 59; AL, nr 27, 101, 306; A. Vanhoye, *Lettera ai Galati*, Milano 2000, s. 106-112; G. Greshake, *Il Dio unitario. Teologia trinitaria*, Brescia 2000, s. 285-289; S. Légasse, *L'Épître de Paul aux Galates*, Paris 2000, s. 292-312; R. Tremblay, *Radicati e fondati...*, dz. cyt., s. 125-140; F. Mussner, *La Lettera ai Galati*, dz. cyt., s. 453-468.

99 S. Wyszyński, *Prawdziwe drogi Boże...*, dz. cyt., s. 274.

100 Por. LF, nr 18, 38; EG, nr 224-225; SpS, nr 50; R. Schnackenburg, *Il Vangelo di Giovanni*, t. 3, dz. cyt., s. 75-84; S. Panimolle, dz. cyt., s. 312-321; F. Maceri, *Parlare di libertà con i non credenti a partire dal Figlio, che è libero e libera*, „Theologica and Historica” 2002, s. 283-297.

101 Por. S. Wyszyński, *Wezwanie do modlitwy w intencji rodzin katolickich*. W uroczystości Świętej Rodziny, Gniezno, w: DZ 7, s. 15-16.

102 Por. tenże, *Trzy sprawy – trzy prośby*, Gniezno, bazylika prymasowska, 1.10.1961, w: KiPA 9, s. 190-191.

103 Por. tamże, s. 192.

Różaniec jest skrótem dziejów każdej rodziny chrześcijańskiej. Każda bowiem rodzina – podobnie jak życie Jezusa i Maryi – ma też swoje tajemnice bolesne. Przeżył je Chrystus, przeżyła Maryja, przeżywamy również i my. Jest to nieodłączny los życia każdego człowieka¹⁰⁴.

Człowiek dojrzały też wyrывa się z rąk Bożych i pragnie niejako na własny sposób doświadczyć wolności, niekiedy nawet aż do granic cierpienia¹⁰⁵.

I wreszcie adoracja, która jest dopełnieniem wszystkiego. To tam, na osobistej modlitwie przed Jezusem, każda rodzina, każdy człowiek, może powierzyć Mu swoje trudy, problemy, zmartwienia, ale także radości i sukcesy¹⁰⁶. Powinna ona być także nabrzmiała wiarą, nadzieją i miłością oraz dobrą wolą¹⁰⁷.

Modlitwa Pańska stanowi centrum pouczeń o modlitwie (por. Łk 11,2-4; Mt 6,9-13).

Bo nadto wychowanie religijne zespala wszystkich w wielkiej rodzinie katolickiej. Każdy katolik wie, że dziecko ludzi stało się przez chrzest dzieckiem Boga; że wobec tego wszyscy mamy jednego Ojca; że wobec tego jesteśmy sobie braćmi w Chrystusie; że w Nim mamy obowiązek sobie pomagać: «Jeden drugiego brzmiona noście» (Ga 6,2)¹⁰⁸.

Należy się modlić w zjednoczeniu z braćmi (por. Mt 18,19).

Widząc trudności, jakimi są różnice ideologiczne i światopoglądowe, musimy wołać do Boga Ojca, aby przekonał wszystkich żyjących w Polsce ludzi, że On jest Ojcem wszystkich Polaków, tak jest Ojcem czterech przeszło miliardów żyjących na globie ziemskim; aby uznano, że ten Ojciec jest Miłością i że pragnie miłości dla siebie¹⁰⁹.

Należy też, modląc się skruszonym sercem, uświadamiać sobie własne winy (por. Łk 18,9-14). Trzeba się modlić nieustannie (por. Łk 18,1; 11,5-8):

104 Tenże, *Mówcie różaniec...* Podczas nabożeństwa różańcowego w parafii Świętej Teresy, Włochy, 1976, w: KiPA 55, s. 147.

105 Tenże, *Konstytucja pastoralna o wolności Kościoła w świecie współczesnym*, Warszawa, kościół św. Jakuba, 7.05.1958, w: DZ 4, s. 112.

106 Tenże, *Mówcie różaniec...* dz. cyt., s. 149.

107 Por. DiM, nr 15.

108 S. Wyszyński, *Przyrzekamy Ci wychować młode pokolenie w wierności Chrystusowi*, s. 74; por. CV, nr 79; EG, nr 67, 101.

109 S. Wyszyński, *Wizyta arcybiskupa Poggi...*, dz. cyt., s. 160; por. EG, nr 3, 172.

nasza wytrwałość w modlitwie powinna być wypróbowana, a czujność serca powinna się wyrażać na zewnątrz. Wiara jest nie tylko warunkiem modlitwy, lecz także jej skutkiem (por. J 4,50. 53; 11,25-27. 45). Paweł powie: „W każdej sprawie prośby wasze niech się stają wiadome Bogu w modlitwie i błaganiu z dziękczynieniem” (Flp 4,6; por. 1 Tes 5,17-18; 1 Tm 2,1)¹¹⁰. Potrzebna jest „modlitwa rodziny, modlitwa za rodziny, modlitwa z rodzinami”¹¹¹. Prymas przypominał: „Ponieważ zaś natura ludzka jest dziełem Boga, stąd wszystkie naturalne dążności człowieka są wyrazem praw nadanych człowiekowi przez Boga. A więc i rodzina – już przez samą naturę ludzką – jest dziełem Boga. [...] Rodzina, choć jest tak mała, to jednak jest prawdziwą społecznością”¹¹².

10. Modlitwa

Dzień świąteczny to także czas na wspólne czytanie i rozważanie Słowa Bożego w naszych domach¹¹³. Jest to jednocześnie refleksja „nad Ewangelią jako darem i przykazaniem nowego życia, nad życiem «prawdziwie w miłości» (Ef 4,15), nad życiem Kościoła w świętości, w którym jaśnieje prawda o dobru doprowadzonym aż do doskonałości”¹¹⁴.

To doskonała okazja, aby rodzina wspólnie, w ciszy i skupieniu, zastanowiła się, co do niej mówi Pan Bóg, jakie daje wskazówki. Wartością otrzymaną od Kościoła jest „wszczepienie Kościoła w życie Narodu katolickiego, zgodnie z wezwaniem Soboru Watykańskiego II. [...] to znaczy w życiu osobistym Polaków, w ich życiu rodzinnym, narodowym, społecznym i gospodarczym”¹¹⁵.

110 Por. GeE, nr 114, 122; LE, nr 30; B.-D. de la Soujeole, *Il Sacramento della comunione. Ecclesiologia fondamentale*, Casale Monferrato 2000, s. 347-397; J. Gnilka, *Lettera ai Filipesi*, Brescia 1972, s. 45-64, 307-326; A. Scola, *Chi è la Chiesa? Una chiave antropologica e sacramentale per l'ecclesiologia*, Brescia 2000, s. 212-218.

111 LdR, nr 4.

112 S. Wyszyński, *Spółeczna służba małżeństwa*, ŁB 2/1946, nr 3, s. 3.

113 Tenże, *Pouczenie pasterskie o świętowaniu niedzieli*, dz. cyt., s. 164.

114 VS, nr 110; por. CV, nr 2; U. Vanni, *La coscienza: una novità antropologico-teologica di Paolo?*, w: *Atti del III Simposio di Tarso su s. Paolo apostolo*, ed. L. Padovesse, Roma 1995, s. 11-16; B. Häring, *Liberi e fedeli in Cristo. Teologia morale per laici*, t. 1, Roma 1980, s. 312-321; M. Rhonheimer, *La prospettiva della morale. Fondamenti dell'etica filosofica*, Roma 1994, s. 44-49.

115 S. Wyszyński, *Przemówienie Prymasa Polski w Radio Watykańskim*, Rzym, 13.12.1968, w: KiPA 30, s. 180.

Modlitwa jest „pierwszym wyrazem prawdy wewnętrznej człowieka i pierwszym warunkiem autentycznej wolności ludzkiego ducha”¹¹⁶. „Jeżeli zdamy sobie sprawę z odpowiedzialności na chwile nam użyczone, wtedy będziemy świadomi, że chociaż czasami giną państwa, to naród i rodzina nie ginie; że człowiek jest nieśmiertelny, bo jest dzieckiem Bożym”¹¹⁷. To najlepszy moment, aby rodzice porozmawiali z dziećmi na tematy dotyczące ich życia, aby uwrażliwili dzieci na różne niebezpieczeństwa, które mogą na nie czyhać¹¹⁸. Rodzina jest „jednością nie tyle ciał, ile serc i umysłów”¹¹⁹, zawiera własny program, który realizuje wspólnota mężczyzny i kobiety. „Człowiek współczesny winien zwrócić się na nowo do Chrystusa, aby uzyskać od Niego odpowiedź na pytania, co jest dobrem, a co jest złem”. Albowiem „to On otwiera wiernym księgę Pisma Świętego i objawiając w pełni wolę Ojca, naucza prawdy o postępowaniu moralnym”¹²⁰. Słowo Chrystusa zwraca się do tych, którzy Go słuchają i którzy muszą się opowiedzieć za nim lub przeciw Niemu (por. Mt 7,24-27; 13,23). Podobnie jak kiedyś, tak i dziś ludzie dzielą się ze względu na postawę wobec słowa (por. Mk 8,38; Łk 9,26; Dz 13,46; 1 Tes 1,6). Lud Boży „bierze zasady religijnego i moralnego porządku” z depozytu słowa Bożego, a zarazem „pragnie światło Objawienia łączyć z doświadczeniem wszystkich ludzi”¹²¹.

Takie wspólne spędzanie czasu na pogłębieniu wiary religijnej ma także swój drugi wymiar. Jest to doskonała okazja do zacieśnienia więzi rodzinnych. Dla prymasa celem dnia świątecznego jest nie tylko uczestnictwo w życiu religijnym Kościoła, ale także spędzenie tego czasu w gronie rodziny¹²². „Wychowanie religijne wiąże dzieci i rodziców miłością nadprzyrodzoną w jedną wspólnotę rodzinną. Ta wspólnota jest szkołą wielu cnót społecznych, które dziecko wnosi do życia publicznego z rodziny

116 FC, nr 62.

117 S. Wyszyński, „*Lumen gentium*” w *dłoniach Kościoła*. Uroczystość Matki Bożej Częstochowskiej, Gniezno, bazylika prymasowska, 2.02.1980, w: KiPA 64, s. 53.

118 Por. U Ciesielska, *Zadania wychowawcze rodziny w świetle adhortacji „Familiaris consortio” i „Listu do rodzin” Jana Pawła II*, „Zeszyty Formacji Katechetów” 2002, nr 3, s. 59-62.

119 S. Wyszyński, *Wielka budowa ludu Bożego w świecie*. Uroczystość 500-lecia sanktuarium, Góra Świętej Anny, 29.06.1980, w: KiPA 64, s. 277.

120 VS, nr 8.

121 KDK, nr 33. Por. KK, nr 11; LS, nr 45, 98; EG, nr 5, 225; ChV, nr 232, 242; DCE, nr 6; A.-M. Jerumanis, *Luomo splendore della gloria di Dio. Estetica e morale*, Bologna 2005, s. 118-128; R. Tremblay, *Voi, luce de mondo...*, dz. cyt., s. 56-68. A. Fumagalli, *Il peso delle azioni. Agire morale e opzione fondamentale secondo l'Action (1893) di M. Blondel*, Milano 1997, s. 326-332.

122 Por. S. Wyszyński, *Pouczenie pasterskie o świętowaniu niedzieli*, dz. cyt., s. 164; FC, nr 46.

katolickiej”¹²³. Rodzina „jest do tego stopnia wpisana w tajemnicę Kościoła, że staje się na swój sposób uczestnikiem zbawczego posłannictwa samego Kościoła”¹²⁴. To m.in. pytania o „Kościół domowy” (por. 1 Kor 16,19; Rz 16,3-5. 12; Kol 4,15; Flm 2)¹²⁵, „od którego zależy urzeczywistnianie zbawczej misji Powszechnego Kościoła”¹²⁶. Jednocześnie państwo nie może i nie powinno pozbawiać rodziny takich zadań, które może ona wypełnić sama, powinno natomiast nieść pomoc niezbędną do tego, aby rodzina mogła w sposób ludzki sprostać swoim odpowiedzialnym zadaniom¹²⁷. „Rodzina katolicka jest bowiem doniosłą komórką życia Kościoła; musi być szkołą wychowania chrześcijańskiego, a nawet cnót religijnych, moralnych, społecznych, zawodowych, narodowych i obywatelskich”¹²⁸.

11. Radość wspólnoty

Wszyscy chrześcijanie, zjednoczeni między sobą, trwając w miłości Ojca i Syna, trwają jedni w drugich, stanowiąc jedność (por. J 14,20; 15,4. 7; 20-23; 1 J 4,12)¹²⁹. „Pojednanie w myślach i uczynkach jest miłością niezafałszowaną. Będzie ono pomocą do podporządkowania naszego stosunku do otoczenia, do pojednania w codziennych sytuacjach życiowych”¹³⁰. W ten sposób chrześcijanin może już teraz zakosztować radości wiecznej, będącej przedmiotem marzeń każdego ludzkiego serca: być z Panem na zawsze (por. 1 Tes 4,17; J 17,24), uczestnicząc w Jego chwale (por. 1 P 5,1). Zachowywanie pouczeń Jezusa jest autentycznym dowodem pragnienia tej trwałej wspólnoty

123 S. Wyszyński, *Przyrzekamy Ci wychować młode pokolenie...*, dz. cyt., s. 74.

124 FC, nr 49.

125 Por. KK, nr 106; KDK, nr 92; AL, nr 15; A.F. Dziuba, *Rodzina w dialogu z Bogiem w nauczaniu Ojca Świętego Jana Pawła II*, Warszawa 2006, s. 19-52; H.U. von Balthasar, *Solo amore e credibile*, Roma 1982, s. 109-116.

126 S. Wyszyński, *Na uroczystość Świętej Rodziny*, Warszawa, 11.12.1980, w: LPPPiE, s. 476.

127 Por. FC, nr 45.

128 S. Wyszyński, *Człowiek we wspólnocie Kościoła odpowiedzialny za Kościół Chrystusowy*, dz. cyt., s. 53.

129 Por. ChV, nr 121, 154; FT, nr 4, 283; AL, nr 316; CV, nr 1, 78; E. Boissetti, *Il Figlio...*, dz. cyt., s. 235-238; W. Grudem, *Etica biblica...*, dz. cyt., s. 136-137; R. Schnackenburg, *Die Johannesbriefe*, Freiburg-Basel-Wien 1984, s. 172-176; I. de la Potterie, *L'emploi du verbe „demeurer” dans le mystique johannique*, „Nouvelle Revue Théologique” 1995, s. 843-859; R.E. Brown, *Giovanni...*, dz. cyt., s. 1452-1454.

130 S. Wyszyński, *Wezwanie wielkopostne na Jubileuszowy Rok Święty*. Gniezno, 2.02.1974, w: LPPP, s. 677-678.

(por. J 14,21; 15,10). Moc Ducha Świętego urzeczywistnia to pragnienie (por. J 14,17; 1 J 2,27; 3,24; 4,18), a Chleb eucharystyczny, przyjmowany – zwłaszcza w niedzielę – jest pokarmem nieodzownym do istnienia tej wspólnoty (por. J 6,56)¹³¹.

*Ale gdy nie możemy korzystać z wielu naszych praw, bronimy tego i rozwijamy to, umacniamy to, co jest istotne – życie nadprzyrodzone narodu, i przepowiadanie Ewangelii wszelkiemu stworzeniu w Ojczyźnie. A resztę spokojnie zostawiamy Dobremu Ojcu Narodu, pełni ufności i spokoju*¹³².

Rodzina, która w ciągu całego tygodnia ze względu na liczne obowiązki nie ma czasu spędzić ze sobą kilku chwil, szczególnie wyczekuje dnia świątecznego, kiedy to możliwość niepójścia do pracy jest doskonałą okazją do rozwijania wspólnoty i zainteresowań, np. muzycznych¹³³. Te wszystkie zabiegi mają na celu zjednanie rodziny, która:

*W ciągu mozolnych dni tygodnia jest rozerwana, zaś spaja się w świąteczny wieczór niedzielny w jedną nierozwalną wspólnotę*¹³⁴.

*Wszyscy członkowie rodziny, każdy według własnego daru, mają łaskę i odpowiedzialny obowiązek budowania dzień po dniu komunii osób, tworząc z rodziny «szkołę bogatszego człowieczeństwa»*¹³⁵.

Mając na względzie rodzeństwo, prymas zauważa: „Z ich pomocą starsza siostra czy brat uczą się miłować, uczą się ofiary i wyrzeczenia, a może nawet uczą się swoich przyszłych obowiązków macierzyńskich czy ojcowskich”¹³⁶.

131 Por. KKK 733; EG, nr 12, 187, 244; ChV, nr 121, 153, 158; AL, nr 27, 101, 306; B. Sesboué, *Pédagogie du Christ. Éléments de christologie fondamentale*, Paris-Montréal 1977, s. 104-109; R. Schnackenburg, *Il Vangelo di Giovanni*, t. 2, Brescia 1978, s. 108-113; t. 3, 44-49, 75-87; H.U. von Balthasar, *Teodrammatica*, 4: *L'azione*, Milano 1999, s. 147-153; R. Tremblay, *Radicali e fondati nel Figlio...*, dz. cyt., s. 134-141; N. Ciola, *Cristologia e Trinità*, Roma 2002, s. 97-103.

132 S. Wyszyński, *Do Polonii włoskiej*, Rzym, kościół św. Stanisława Męczennika, 17.05.1963, w: DZ 10, s. 432.

133 Tenże, *Pouczenie pasterskie o świętowaniu niedzieli*, dz. cyt., s. 164.

134 Tamże.

135 FC, nr 21.

136 S. Wyszyński, *Dzieciństwo w planach Bożych i w życiu ludzkim. Do młodzieży z Rodziny Rodzin*, Warszawa, 10.01.1964, w: KiPA 16, s. 52-53.

Stworzenie tej jednej nierozdzielnej wspólnoty owocuje w życiu rodziny, zarówno po stronie dzieci, jak i rodziców¹³⁷. Ta cecha sprawia, że komunია małżonków daje początek wspólnocie osób, jaką jest rodzina¹³⁸. Kardynał wskazuje na szczególną rolę kobiet, podkreślając:

Musimy wspomnieć tutaj wszystkie niewiasty mężne, cierpiące i walczące, które umiały stanąć w obronie wiary i ołtarzy, w obronie kołyski i rodziny, w obronie wolności sumienia i swojej godności: one to wychowały wspaniałe pokolenia kobiet katolickich, za które jesteśmy wdzięczni Bogu, Chrystusowi i Kościołowi¹³⁹.

Przecież dzieci są „jak gałązki oliwne dookoła stołu” (Ps 128,3) i należy je otoczyć opieką (por. Ga 4,1-3). Bowiem „doświadczenie uczy, że w takiej rodzinie, która umie w całym słowa znaczeniu święcić niedzielę, wszyscy złączeni są mocną więzią miłości. Kochają się wzajemnie, bo wszyscy Boga się boją i miłują Go”¹⁴⁰. Szczęśliwy, kto przygarnie choćby jedno z tych maluczkich (por. Mt 18,4-5; 25,40), biada zaś temu, kto je gorszy lub nimi gardzi (por. Mt 18,6. 10)¹⁴¹.

Modlitwa rodzinna powinna obejmować także tych, którzy już odeszli, oraz tych, którzy mają przyjść na świat, „aby każdy człowiek w rodzinie był «omadlany» na miarę dobra, jakie stanowi – na miarę dobra, jakim jest dla niego rodzina i on dla rodziny”¹⁴². Za sprawą Ducha Świętego modlitwa staje się coraz dojrzałym wyrazem nowego człowieka, który przez nią uczestniczy w życiu Boga¹⁴³. Wielką wartość ma modlitwa wspólnotowa, która wyzwała solidarność międzyludzką, także w modlitwie¹⁴⁴. Modlitwa spełnia bowiem funkcję jednoczącą, zspala ludzi ze sobą, tworzy więzi pokoleniowe, a także posiada rangę świadectwa. Zdaniem prymasa naród trwa,

137 Por. LdR, nr 7; VS, nr 13, 22; KKK 1664.

138 Por. LdR, nr 7; EV, nr 43.

139 S. Wyszyński, *Początek cudów w polskiej Kanie Narodu*. W dniu oddania kobiet polskich w macierzyńską niewolę Maryi za Kościół, Jasna Góra, 26.08.1965, w: DZ 15, s. 196.

140 Por. tenże, *Pouczenie pasterskie o świętowaniu niedzieli*, dz. cyt., s. 164; AL, nr 14.

141 Por. KK, nr 16; KDK, nr 22; FT, nr 84-85, 237; EG, nr 3, 172; GeE, nr 95-96; R. Tremblay, *Approche pour fonder la morale chrétienne sur le mystère de Jésus le Christ* „Studia Moralia” 1981, s. 213-218; J. Gnlika, *Il Vangelo di Matteo*, t. 2, Brescia 1991, s. 533-554; H.U. von Balthasar, *Sol o l'amore e credibile*, dz. cyt., s. 109-118; M. Chiodi, dz. cyt., s. 290-302.

142 LdR, nr 10.

143 DeV, nr 65.

144 Por. tenże, *Solidarność to brzemień niesione razem, we wspólnocie*, Homilia w Gdańsku – Zaspą, w: Jan Paweł II, *Pielgrzymki do Ojczyzny: 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997. Przemówienia, homilie*, red. J. Poniewierski, Kraków 1997, s. 490-498.

kiedy posiada wartości duchowe, a są nimi: „Cześć dla człowieka, obrona jedności i pokoju rodziny, miłość i służba Ojczyźnie, trwanie w jedności Ducha Świętego w Kościele Chrystusowym”¹⁴⁵.

Zakończenie

Wskazanie na rodzinne świętowanie niedzieli jest najlepszym podsumowaniem pasterskiego nauczania kard. Stefana Wyszyńskiego dotyczącego stosunku chrześcijanina do wierności trzeciemu przykazaniu Dekalogu. Żaden katolik nie może mówić o miłości Boga, jeśli nie przestrzega Jego przykazań i nie pokazuje swoim życiem, że Pan Bóg jest dla niego ważny, że to w Nim szuka odpowiedzi na wszystkie pytania, o Nim pamięta w codziennym postępowaniu i do Niego się zwraca. To właśnie z Bogiem szuka kontaktu i pragnie nieustannego spotkania. Tak uformowany katolik jest też wierny drugiej kamiennej tablicy, której treść odnosi się do bliźniego. Z prawidłowego stosunku do Boga, wynika prawidłowy stosunek do bliźniego (por. Jk 2,8; 1 J 4,20-21). „Te dwie góry: Synaj i Góra Błogosławieństw, ukazują nam przewodnik po naszych chrześcijańskim życiu i podsumowanie naszych obowiązków wobec Boga i bliźnich”¹⁴⁶.

W tradycji chrześcijańskiej niedziela to „Dies Domini” – dzień Pański w odniesieniu do piękna dzieła stworzenia; to także „Dies Christi” – dzień Chrystusa, jako dzień nowego stworzenia w mocach paschalnego misterium, a zwłaszcza zmartwychwstania oraz dzień daru Ducha Świętego, którego zmartwychwstały Pan udziela; jest to również „Dies Ecclesiae” – dzień Kościoła jako dzień żywotności eklezjalnej, w którym wspólnota Ludu Bożego Nowego Przymierza zbiera się na celebrację, oraz „Dies hominis” – dzień człowieka jako dzień radości, odpoczynku oraz braterskiej wiary, nadziei, a szczególnie miłości.

145 S. Wyszyński, *Dla zasług świętego Wojciecha...*, dz. cyt., s. 170.

146 Por. Jan Paweł II, *Uwierzyć wszystkiemu, co mówi Jezus*, Homilia na Górze Błogosławieństw, dz. cyt.; DCE, nr 16; FT, nr 61; EG, nr 12, 24, 272; ChV, nr 121; S. Legasse, *E chi è il mio prossimo?*, Roma 1991, s. 21-33; J. Beutler, *Il comandamento fondamentale nel vangelo di Giovanni*, w: *Saggi esegetici su La legge nel Nuovo Testamento*, red. K. Kertlege, Cinisello 1990, s. 215-229.

Bibliografia

- Attridge H.W., *La Lettera agli Ebrei*, Città del Vaticano 1999.
- Balthasar H.U. von, *Nove tesi sull'etica cristiana*, w: J. Ratzinger, H. Schürmann, H.U. von Balthasar, *Prospettive di morale cristiana. Sul problema del contenuto e del fondamento dell'ethos cristiano*, Roma 1986.
- Balthasar H.U. von, *Solo l'amore è credibile*, Roma 1982.
- Balthasar H.U. von, *Spiritus Creator. Saggi teologici*, t. 3, Brescia 1972.
- Balthasar H.U. von, *Teodrammatica*, 4: *L'azione*, Milano 1999.
- Battaglia V., *Gesù crocifisso Figlio di Dio*, Roma 1991.
- Benedykt XVI, Encyklika *Caritas in veritate*, Città del Vaticano 2009.
- Benedykt XVI, Encyklika *Deus caritas est*, Città del Vaticano 2005.
- Benedykt XVI, Encyklika *Spe salvi*, Città del Vaticano 2007.
- Benedykt XVI, *Eucharystia musi być centrum naszego życia*. Msza św. na zakończenie Światowego Dnia Młodzieży, 21.08.2005, OR 2005, nr 10.
- Beutler J., *Il comandamento fondamentale nel vangelo di Giovanni*, w: *Saggi esegetici su La legge nel Nuovo Testamento*, red. K. Kertlege, Cinisello 1990.
- Bianchi E., *Qu'est-ce que le dimanche?*, „Recherches de Science Religieuse” 2005.
- Bordoni M., *La cristologia nell'orizzonte dello Spirito*, Brescia 1995.
- Bosetti E., *Il Figlio e i figli di Dio. Etica filiale del Nuovo Testamento*, „Rivista di Teologia Morale” 2004, no. 36.
- Brown R.E., *Giovanni. Commento al. Vangelo spirituale*, Assisi 1999.
- Chioldi M., *Teologia morale fondamentale*, Brescia 2020.
- Ciesielska U., *Zadania wychowawcze rodziny w świetle adhortacji „Familiaris consortio” i „Listu do rodzin” Jana Pawła II*, „Zeszyty Formacji Katechetów” 2002, nr 3.
- Ciolla N., *Cristologia e Trinità*, Roma 2002.
- Curtis E.M., *Image of God*, w: *The Anchor Bible Dictionary*, t. 3, New York 1992.
- Durrwell F.-X., *Il Padre. Dio nel suo mistero*, Roma 1998.
- Durrwell F.-X., *Lo Spirito Santo alla luce del mistero pasquale*, Roma 1985.
- Dziuba A.F., *Rodzina w dialogu z Bogiem w nauczaniu Ojca Świętego Jana Pawła II*, Warszawa 2006.
- Franciszek, *Adhortacja Amoris laetitia*, Città del Vaticano 2016.
- Franciszek, *Adhortacja apostolska Christus vivit*, Città del Vaticano 2019.
- Franciszek, *Adhortacja apostolska Evangelii gaudium*, Città del Vaticano 2013.
- Franciszek, *Adhortacja apostolska Gaudete et exsultate*, Città del Vaticano 2018.
- Franciszek, Encyklika *Fratelli tutti*, Città del Vaticano 2020.
- Franciszek, Encyklika *Laudato si'*, Città del Vaticano 2015.
- Franciszek, Encyklika *Lumen fidei*, Città del Vaticano 2013.
- Fumagalli A., *Il peso delle azioni. Agire morale e opzione fondamentale secondo l'Action (1893) di M. Blondel*, Milano 1997.
- Fumagalli A., Manzi A.F., *Attirerò tutti a me. Ermeneutica biblica ed etica cristiana*, Bologna 2005.

- Gnilka J., *Il Vangelo di Matteo*, t. 2, Brescia 1991.
- Gnilka J., *Lettera ai Filippesi*, Brescia 1972.
- Greshake G., *Il Dio unitario. Teologia trinitaria*, Brescia 2000.
- Grudem W., *Etica biblica. Un'introduzione al pensiero morale cristiano*, Roma 2022.
- Håring B., *Liberi e fedeli in Cristo. Teologia morale per laici*, t. 1, Roma 1980.
- Jan Paweł II, Adhortacja apostolska *Christifideles laici*, Città del Vaticano 1988.
- Jan Paweł II, Adhortacja apostolska *Familiaris consortio*, Città del Vaticano 1981.
- Jan Paweł II, *By nikt nie czuł się obcym we własnej Ojczyźnie*. Homilia podczas mszy św. w Lubaczowie. „Pamiętaj, abyś dzień święty święcił”, OR 1991, numer specjalny, nr 6.
- Jan Paweł II, „Człowiek stworzony na obraz Boga”, w: *Katechezy Ojca Świętego Jana Pawła II, Bóg Ojciec*, Kraków-Ząbki 1999.
- Jan Paweł II, Encyklika *Centesimus annus*, Città del Vaticano 1991.
- Jan Paweł II, Encyklika *Dives in misericordia*, Città del Vaticano 1980.
- Jan Paweł II, Encyklika *Dominum et Vivificantem*, Città del Vaticano 1986.
- Jan Paweł II, Encyklika *Ecclesia de Eucaristia*, Città del Vaticano 2003.
- Jan Paweł II, Encyklika *Evangelium vitae*, Città del Vaticano 1995.
- Jan Paweł II, Encyklika *Redemptoris missio*, Città del Vaticano 1990.
- Jan Paweł II, Encyklika *Veritatis splendor*, Città del Vaticano 1993.
- Jan Paweł II, „Kontemplujmy przykład Jezusa – Boskiego Samarytanina”. Orędzie na Światowy Dzień Chorego 2000, OR 1999, nr 9-10.
- Jan Paweł II, List apostolski *Dies Domini*, Città del Vaticano 1998.
- Jan Paweł II, List do Rodzin *Gratissimum sane*, Città del Vaticano 1994.
- Jan Paweł II, *Przekroczyć próg nadziei*, Lublin 1995.
- Jan Paweł II, *Rachunek sumienia dla sportu*. Msza św. na stadionie olimpijskim w Rzymie, OR 2001, nr 1.
- Jan Paweł II, *Solidarność to brzemień niesione razem, we wspólnocie*. Homilia w Gdańsku – Zaspa, w: Jan Paweł II, *Pielgrzymki do Ojczyzny: 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997. Przemówienia, homilie*, red. J. Poniewierski, Kraków 1997.
- Jan Paweł II, *Szczęśliwi, którzy strzegą przykazań*. Homilia podczas nabożeństwa czerwcowego w Elblągu, OR 1999, nr 8.
- Jan Paweł II, *Tylko czyste serce może w pełni miłować Boga*. Homilia podczas mszy św. w Sandomierzu, OR 1999, nr 8.
- Jan Paweł II, *Uwierzyć wszystkiemu, co mówi Jezus*. Homilia na Górze Błogosławieństw, Korazim, OR 2000, nr 5.
- Jerumanis A.-M., *L'uomo splendore della gloria di Dio. Estetica e morale*, Bologna 2005.
- Katechizm Kościoła Katolickiego*, Poznań 2002.
- Kowalczyk M., *W niedzielę i święta nakazane uczestniczyć we Mszy świętej i powstrzymać się od prac niekoniecznych*, „Apostoł Miłosierdzia Bożego” 2023, nr 2.
- Légasse S., *E chi è il mio prossimo?*, Roma 1991.
- Légasse S., *L'Épître de Paul aux Galates*, Paris 2000.
- Légasse S., *L'étendue de l'amour interhumain d'après de Nouveau Testament; limites et promesses*, „Revue Théologique de Louvain” 1977.

- Maceri F., *Parlare di libertà con i non credenti a partire dal Figlio, che è libero e libera*, „Theologica and Historica” 2002.
- Manzi F., Pagazzi G.C., *Il pastore dell'essere. Fenomenologia dello sguardo del Figlio*, Assisi 2001.
- Mussner F., *La Lettera ai Galati*, Brescia 1987.
- Panimolle S., *Lettura pastorale del Vangelo*, t. 3, Bologna 1984.
- Potterie I. de la, *L'emploi du verbe „demeurer” dans le mystique johannique*, „Nouvelle Revue Théologique” 1995.
- Rhonheimer M., *La prospettiva della morale. Fondamenti dell'etica filosofica*, Roma 1994.
- Schekle K.H., *Le lettere di Pietro. La Lettera ai Giuda*, Brescia 1981.
- Schnackenburg R., *Die Johannesbriefe*, Freiburg-Basel-Wien 1984.
- Schnackenburg R., *Il Vangelo di Giovanni*, t. 2, Brescia 1978.
- Schnackenburg R., *Il Vangelo di Giovanni*, t. 3, Brescia 1979.
- Sesboué B., *Pédagogie du Christ. Éléments de christologie fondamentale*, Paris-Montréal 1977.
- Dekret o posłudze i życiu prezbiterów *Presbiterium ardinis*, w: Sobór Watykański II, *Konstytucje, dekrety, deklaracje*, Poznań 2002.
- Konstytucja dogmatyczna o Kościele *Lumen gentium*, w: Sobór Watykański II, *Konstytucje, dekrety, deklaracje*, Poznań 2002.
- Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym *Gaudium et spes*, w: Sobór Watykański II, *Konstytucje, dekrety, deklaracje*, Poznań 2002.
- Konstytucja o liturgii „Sacrosantum concili”*, w: Sobór Watykański II, *Konstytucje, dekrety, deklaracje*, Poznań 2002.
- Soujeole B.-D. de la, *Il Sacramento della comunione. Ecclesiologia fondamentale*, Casale Monferrato 2000.
- Spicq C., *L'Épître aux Hébreux*, t. 2, Paris 1953.
- Tremblay R., *Approche pour fonder la morale chrétienne sur le mystère de Jésus le Christ*, „Studia Moralia” 1981.
- Tremblay R., *L'„innalzamento” del Figlio, fulcro della vita morale*, Roma 2001.
- Tremblay R., *„Ma io vi dico...”*. *L'agire eccelente, specifico della morale cristiana*, Bologna 2005.
- Tremblay R., *Radicati e fondati nel Figlio. Contributi per una morale di tipo filiale*, Roma 1997.
- Tremblay R., *Voi, luce del mondo... La vita morale dei Cristiani: Dio fra gli uomini*, Bologna 2003.
- Vanhoye A., *Lettera ai Galati*, Milano 2000.
- Vanni V., *La coscienza: una novità antropologico-teologica di Paolo?*, w: *Atti del III Simposio di Tarso su s. Paolo apostolo*, ed. L. Padovese, Roma 1995.
- Westermann C., *Genesi*, Casale Monferrato 1989.
- Wyszyński S., *600-lecie diecezji przemyskiej*, Przemysł, 13.06.1976, w: KiPA 54.
- Wyszyński S., *Człowiek we wspólnotce Kościoła odpowiedzialny za Kościół Chrystusowy*. *Wezwanie Prymasa Polski na Wielki Post do odnowy duchowej naszego życia w uroczystość Matki Bożej Gromnicznej*, Gniezno-Warszawa, 2.02.1978, w: KiPA 59.

- Wyszyński S., *Do Polonii włoskiej*, Kościół św. Stanisława Męczennika, Rzym, 17.05.1963, w: DZ 10.
- Wyszyński S., *Dla zasług świętego Wojciecha...* Podczas uroczystości świętowojcichowych. Kazanie podczas Sumy odpustowej, Gniezno, 24.04.1960, w: DZ 6.
- Wyszyński S., *Dobry pasterz – daje...* Kazanie w czasie Sumy w uroczystość Świętego Wojciecha, Gniezno, 24.04.1963, w: DZ 10.
- Wyszyński S., *Dzieciństwo w planach Bożych i w życiu ludzkim*. Do młodzieży z Rodziny Rodzin, Warszawa, 10.01.1964, w: KiPA 16.
- Wyszyński S., *Idzie nowych ludzi plemię*, Poznań 1973.
- Wyszyński S., *Jakiego wychowania pragniemy dla młodej Polski*, Kościół na Bielawkach, Bydgoszcz, 11.06.1972, w: KiPA 40.
- Wyszyński S., *Konstytucja pastoralna o wolności Kościoła w świecie współczesnym*, Kościół św. Jakuba, Warszawa, 7.05.1958, w: DZ 4.
- Wyszyński S., *Kościół wyzwala z niewoli materii*, Podczas konsekracji kościoła Świętego Jakuba, Warszawa, 24.09.1960, w: DZ 6.
- Wyszyński S., *List do Kapłanów w sprawie wzmożenia kościelnej działalności trzeźwościowej*, 8.12.1979, w: LPPPiE.
- Wyszyński S., *List pasterski do rodziców katolickich na uroczystość Świętej Rodziny*, WAW 1976, nr 12.
- Wyszyński S., „*Lumen gentium*” w dłoniach Kościoła. Uroczystość Matki Bożej Częstochowskiej, bazylika prymasowska, Gniezno, 2.02.1980, w: KiPA 64.
- Wyszyński S., *Milenijne gody Świętego Kościoła łomżyńskiego*, Łomża, 7.09.1966, w: DZ 17.
- Wyszyński S., *Mówcie różaniec...* Podczas nabożeństwa różańcowego w parafii św. Teresy, Włochy, w: KiPA 55.
- Wyszyński S., *Na trzeci rok Wielkiej Nowenny przed Tysiącleciem Chrześcijaństwa Polski*. List pasterski Prymasa Polski, Gniezno-Warszawa, IV, 1959, w: KiPA 5.
- Wyszyński S., *Na uczczenie Matki Afrykańczyków*. Uroczystość ku czci błogosławionej Marii Teresy Ledóchowskiej, 15.05.1976, w: KiPA 54.
- Wyszyński S., *Na uroczystość Świętej Rodziny*, Warszawa, 11.12.1980, w: LPPPiE.
- Wyszyński S., *Obowiązki i prawa ludzkiej pracy*. Dzień skupienia Instytutu Prymasowskiego, Choszczówka, 1.05.1971, w: KiPA 37.
- Wyszyński S., *Odezwa do studentów – pielgrzymów na Jasną Górę*, Warszawa, 3.05.1960, w: DZ 6.
- Wyszyński S., *Oplatek Towarzystwa Przyjaciół KUL*, Warszawa, 28.12.1980, w: KiPA 66.
- Wyszyński S., *Początek cudów w polskiej Kanie Narodu*. W dniu oddania kobiet polskich w macierzyńską niewolę Maryi za Kościół, Jasna Góra, podczas Sumy na szczycie, Częstochowa, 26.08.1965, w: DZ 15.
- Wyszyński S., *Po śladach Chrystusa-Lekarza*. Do absolwentów medycyny, Kościół akademicki Świętej Anny, Warszawa, 7.06.1959, w: DZ 5.
- Wyszyński S., *Pouczenie pasterskie o świętowaniu niedzieli*, Gniezno, VI, 1950, w: LPPP.
- Wyszyński S., *Prawdziwe drogi Boże*, 200 rocznica koronacji Mastki Bożej, Miedniewice, 14.05.1967, w: KiPA 26.

- Wyszyński S., *Przemówienie do kobiet polskich na Jasnej Górze*, Jasna Góra, 15.09.1957, w: DZ 5.
- Wyszyński S., *Przemówienie Prymasa Polski w radio Watykańskim*, Rzym, 13.12.1968, w: KiPA 30.
- Wyszyński S., *Przyrzekamy Ci wychować młode pokolenie w wierności Chrystusowi*, w: DZ 2.
- Wyszyński S., *Przy złóbkę dzieciństwa i wolności*. Do młodzieży akademickiej podczas „opłatka”, Kościół św. Anny, Warszawa, 19.12.1968, w: KiPA 30.
- Wyszyński S., *Ratujmy życie w rodzinie*. Słowo Prymasa Polski na XXXIV Tydzień Miłosierdzia, Warszawa, 26.07.1978, w: KiPA 60.
- Wyszyński S., *Rok Tysiąclecia Chrztu Polski w bazylice prymasowskiej*, Gniezno, 1.01.1966, w: DZ 16.
- Wyszyński S., *Socjalistyczna własność wspólna w ocenie „Rerum Novarum”*, AK 1931, t. 28, z. 5.
- Wyszyński S., *Spółeczna służba małżeństwa*, ŁB 1946, nr 3.
- Wyszyński S., *Trzy sprawy – trzy prośby*, bazylika prymasowska, Gniezno, 1.10.1961, w: KiPA 9.
- Wyszyński S., *Wezwanie do kapłanów na Wielki Post*, Popielec, 1960, w: LPPP.
- Wyszyński S., *Wezwanie do modlitwy w intencji rodzin katolickich*, W uroczystość Świętej Rodziny, Gniezno, w: DZ 7.
- Wyszyński S., *Wezwanie wielkopostne na Jubileuszowy Rok Święty*, Gniezno, 2.02.1974, w: LPPP.
- Wyszyński S., *Wielka budowa ludu Bożego w świecie*. Uroczystość 500-lecia sanktuarium, Góra Świętej Anny, 29.06.1980, w: KiPA 64.
- Wyszyński S., *Wizyta arcybiskupa Poggi w Polsce podczas nabożeństwa w intencji Ojca Świętego*, Gniezno, 2.03.1975, w: KiPA 49.
- Wyszyński S., *W trosce o wspólne dobro...* Słowo ostrzegawcze Prymasa Polski w uroczystość Objawienia Pańskiego, bazylika archikatedralna, Warszawa, 6.01.1965, w: KiPA 19.
- Wyszyński S., *Wzajemna służba społeczna w narodzie polskim*. Uroczystość Królowej Polski, Jasna Góra, 3.05.1978, w: KiPA 60.
- Wyszyński S., *Zachęta dla duchowieństwa i wiernych na Wielki Post*, Gniezno – Warszawa, II, 1952, w: LPPP.
- Wyszyński S., *Zaproszenie do modlitwy w soboty Królowej Polski*. List pasterski w uroczystość Matki Bożej Jasnogórskiej, 26.08.1961, w: DZ 7.
- Wyszyński S., *Zwycięski Wódz Życia króluje żywy*. List pasterski na Wielkanoc 1957, 21.04.1957, w: DZ 3.
- Wyszyński S., *Żal mi tego ludu...* Do wychowawców i nauczycieli. Trzeci dzień Modlitwy na Jasnej Górze, Jasna Góra, 28.06.1959, w: DZ 5.
- Zawitkowski J., *Panie mój*, Łódź 1992.

Streszczenie

W trzecim przykazaniu Dekalogu wymowna jest mocna zachęta Jahwe, Boga Przymierza: „Pamiętaj”, akcentująca osobiste zaangażowanie w jego spełnienie, ale także i jakąś odpowiedzialność za innych. Odnosi się to szczególnie do odpoczynku szabatowego, który miał być przeżywany jako Dzień Pański. Miał to być dar dla Pana, w duchu wdzięczności za Jego Przymierze i różne dary. W Nowym Przymierzu uczniowie Jezusa Chrystusa słyszą także o potrzebie pamięci, o zaproszeniu – w ten dzień – do Stołu Pańskiego. Kardynał Wyszyński często powtarzał zachętę do budowania wspólnotowego przeżywania niedzielnej mszy świętej. Spotkanie to powinno być naznaczone radością Pana i wszystkich zgromadzonych. Uczniowie nieustannie otrzymują zaproszenie na tę Ucztę Baranka. Wokół Eucharystii ukształtowała się szeroka pobożność niedzielna, a także pobożność rodzinna, mająca wiele form i płaszczyzn. W jakimś sensie można je nazwać modlitwą. Nie można także pominąć odpoczynku niedzielnego. Warto, aby wszystkie te znaki Dnia Pańskiego łączyła radość wspólnoty. Prezentując nauczanie, a zwłaszcza wskazania praktyczne prymasa Wyszyńskiego, trzeba jednocześnie pamiętać, iż jest ono typowe dla jego czasów.

Słowa kluczowe

Stefan Wyszyński, Jezus Chrystus, Eucharystia, Dekalog, Szabat, niedziela

Summary

In the third commandment of the Decalogue there is a strong exhortation from Yahweh, the God of the Covenant: “Remember,” emphasizing personal commitment to its fulfillment, but also some responsibility for others. This applies especially to the Sabbath rest, which was to be lived as the Lord’s Day. It was to be a gift to the Lord, in a spirit of gratitude for His Covenant and various gifts. In the New Covenant, the disciples of Jesus Christ also hear of the need for remembrance, of the invitation — on this day — to the Lord’s Table. Cardinal Stefan Wyszyński often repeats the encouragement to build a community experience of Sunday Mass. This event should be marked by the joy of the Lord and all those gathered. The disciples continually receive an invitation to this Feast of the Lamb. The Eucharist was formed as the central point of the Sunday devotion, as well as family devotion, having many forms and planes. It can be called “prayer” in certain sense. Also, you cannot miss the Sunday as a day of rest. All these signs of the Lord’s Day are united by the joy of community. When presenting the teaching, and especially the practical indications of the Primate of Poland, one must at the same time remember that it is typical of his time.

Keywords

Stefan Wyszyński, Jesus Christ, Eucharist, Decalogue, Sabbath, Sunday